

**Univerzita Karlova v Praze**

**Filozofická fakulta**

Katedra sociologie

# **Bakalářská práce**



Štěpánka Frolíková

## **Trvale udržitelný rozvoj ve východních a západních městech v Evropě**

Sustainable Development in Eastern and Western cities in Europe

Praha 2016

Vedoucí práce: Mgr. Jan Sládek, Ph. D.

## **PODĚKOVÁNÍ**

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janu Sládkovi, Ph.D. za cenné připomínky, kterými přispěl k vypracování této bakalářské práce. Dále děkuji mé rodině za podporu a pomoc při psaní bakalářské práce.

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. července 2016

Podpis.....

## **Abstrakt**

Bakalářská práce se zabývá srovnáním rozdílných environmentálních postojů v evropských městech a je zaměřena na komparaci postojů k životnímu prostředí ve městech západní a východní Evropy. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části se zabývám problematikou obecných postojů a jejich utváření ve společnosti. Věnuji se environmentálním postojům a je zde popisován vývoj těchto postojů během staletí. Zajímám se o aktivní postoj jednotlivců k životnímu prostředí, který napomáhá k trvale udržitelnému vývoji. Práce popisuje rozdílné environmentální postoje vytvořené na evropském kontinentu. Empirická část je rozdělena do dvou částí – metodologie a analýza dat. V empirické části práce pracuji s daty mezinárodního šetření International Social Survey Project 2010 Environment III, díky kterému mohu analyzovat rozdílné environmentální postoje v Evropě.

## **Klíčová slova**

Trvale udržitelný rozvoj, město, Evropa, životní prostředí, environmentální postoje, komparace, sociologie, ISSP 2010 Environment III.

## **Abstract**

This thesis deals with comparing different environmental attitudes in European cities. The work is focused on a comparison of attitudes to the environment of cities in Western and Eastern Europe and is divided into theoretical and empirical part. The theoretical part deals with issues of general attitudes and their formation in the society. I pay attention to environmental attitudes, and it describes the development of these attitudes through the centuries. I am looking for an active attitude of individuals to the environment, which contributes to sustainable development. The thesis describes the different environmental attitudes created on the European continent. Empirical part is divided into two parts - the methodology and data analysis. In the empirical part I work with an international survey data International Social Survey Project 2010 Environment III, thanks to which I can analyze the different environmental attitudes in Europe.

## **Klíčová slova**

Sustainable development, city, Europe, environment, environment attitudes, comparison, sociology, ISSP 2010 Environment III.

# Obsah

ÚVOD .....	1
1.1 Cíl práce .....	3
TEORETICKÁ ČÁST .....	4
2.1 Postoje .....	4
2.2 Utváření postojů ve společnosti .....	5
2.3 Environmentální postoje .....	7
2.4 Městská oblast jako důležitý faktor ovlivňující environmentální postoj .....	10
2.5 Postoje k životnímu prostředí v evropských městech .....	13
2.6 Trvale udržitelný rozvoj a změna postojů k proenvironmentálním postojům .....	14
2.7 Rozdíly mezi environmentálními postoji v Evropě .....	15
2.7.1 Inglehartova teorie postmaterialismu.....	15
2.7.2 Komparace východní a západní Evropy .....	17
EMPIRICKÁ ČÁST .....	19
3.1 Metodologie .....	19
3.1.1 Měření environmentálních postojů .....	20
3.1.2 Použité metody .....	21
3.1.3 Kvalita dat ISSP 2010 – Environment III.....	22
3.1.4 Výběr měst a vzniklé problémy při jejich výběru.....	23
3.2 Analýza dat.....	27
3.2.1 Výzkumné otázky .....	28
3.2.2 Inglehartova teorie postmaterialismu.....	28
3.2.3 Ochota k obětem a povědomí o environmentálních hrozbách.....	31
ZÁVĚR .....	42
Bibliografie .....	44
Příloha č. 1 .....	49

## ÚVOD

Ve své bakalářské práci se budu zajímat o rozdílné pojetí environmentálních postojů v evropských městech. Postoje k životnímu prostředí se zkoumají již řadu let a pomáhají přiblížit, jakým způsobem se lidé staví k životnímu prostředí. Stále častěji se ukazuje, že životní podmínky na celém světě mají zhoršující tendenci. Lidská populace je původcem kontinuálního znečišťování životního prostředí, intenzivnějšího využívání neobnovitelných zdrojů a neregulovaného zvyšování počtu obyvatel planety Země. Důsledkem je neudržitelné znečišťování vodních toků, znečišťování ovzduší nebo ničení vzácných ekosystémů apod. Lidská společnost musí zásadně změnit své environmentální postoje, které napomohou ke zlepšení aktuální neudržitelné situace a podpoří nový přístup jednotlivců k životnímu prostředí v rámci trvale udržitelného rozvoje.

Během svého studia na bakalářském stupni jsem měla možnost využít studijního pobytu v zahraničí, v italské Boloňi. V průběhu studijního pobytu jsem začala pozorovat, jak odlišné jsou zde postoje jednotlivců k životnímu prostředí, ve srovnání s pražskou metropolí. Mnoho činností (využívání alternativní dopravy ke každodenním cestám do práce, třídění odpadu či aktivní činnost v ekologických hnutích, spotřeba pitné vody, využívání solární energie) spjatých s ochranou životního prostředí se zdály být samozřejmé a již zakořeněné v italské společnosti. Výše popsaná skutečnost mne inspirovala k zaměření mé bakalářské práce na zkoumání rozdílů environmentálních postojů u obyvatel evropských měst, a věnuji se srovnání měst západní a východní Evropy, vztahu jejich obyvatel k otázkám trvale udržitelného rozvoje společnosti.

V 60. a 70. letech minulého století se společnost začala zajímat o stav planety po upozornění několika politických organizací (např. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – OECD, 1960), spisovatelů (Schumacher, 1973) či novinářů (Carson, 1962). Zejména se o této problematice diskutovalo po zveřejnění zprávy Meze růstu (*The Limits to Growth*) v roce 1972 manžely Meadowsovými. V tomto období se celá společnost začala aktivně zajímat o budoucí vývoj, který se bude slučovat s trvale udržitelným rozvojem.

Bakalářská práce je rozdělena do třech základních částí: teoretická část, empirická část a závěr. K bakalářské práci je připojen seznam použité literatury a přílohy.

Teoretickou část tvoří sedm kapitol. Na začátku práce se věnuji problematice obecných postojů a jejich utváření ve společnosti. V další kapitole se zabývám ústředním tématem bakalářské práce – environmentálními postoji. Uvádím zde, jak se během staletí měnily postoje k životnímu prostředí a jak jsou tyto postoje jedním z nejaktuálnějších a nejdůležitějších témat současné společnosti. Aktivní postoj jednotlivců k trvale udržitelnému rozvoji může pomoci ke zlepšení celkového stavu životního prostředí Země. V práci se věnuji problematice předurčujících faktorů ovlivňujících proenvironmentální postoje obyvatel měst a popisuji, jak je environmentální postoj ovlivňován nejen věkem, pohlavím, vzděláním (existují i další faktory ovlivňující environmentální postoje), ale i místem bydliště. Cíl práce je zaměřen na porovnání postojů k životnímu prostředí mezi jednotlivými městy Evropy, v další kapitole tudíž popisuji, jak se tyto postoje liší. V kapitole o trvale udržitelném rozvoji a vlivu na environmentální postoje se zabývám významem zkoumání environmentálních postojů, které jsou základem činností pro možnost změny postojů jednotlivců, jejich žebříčků hodnot a chování ve vztahu k udržitelnému vývoji společnosti. Na závěr teoretické části se věnuji popisu rozdílných postojů k životnímu prostředí.

V empirické části se zabývám srovnáním evropských měst na základě rozdílných environmentálních postojů. Empirická část je rozdělena do dvou hlavních podkapitol – metodologie a analýza dat. V této části práce pracuji s daty mezinárodního šetření *International Social Survey Project 2010 - Environment III*, které jsou již třikrát sbírány v zastoupení téměř všech vyspělých států světa. Na začátku empirické části popisuji metodologický postup, kde se zaměřuji na měření environmentálních postojů a použitých metod. Dále se zabývám kvalitou dat z výzkumného šetření ISSP 2010 – Environment III. Poslední kapitola metodologické části je věnována problémům vzniklým během výběru hlavních měst. Kapitola analýzy dat je zaměřena na zkoumání dvou výzkumných otázek na základě Inglehartovy teorie postmaterialismu, zkoumání ochoty jedince obětovat se v zájmu životního prostředí a povědomí o environmentálních hrozbách.

## 1.1 Cíl práce

Cíl mé bakalářské práce je zaměřen na srovnání rozdílných environmentálních postojů v evropských městech pomocí analyzování dat z mezinárodního šetření postojů k životnímu prostředí ISSP 2010 – Environment III. Pomocí teoretických konceptů vybraných po důkladné rešerši literatury jsou vytvořeny výzkumné otázky týkající se komparace evropských měst na základě přístupů a postojů jejich obyvatel k životnímu prostředí. Díky konceptu Inglehartova postmaterialismu je vytvořena první výzkumná otázka zabývající se materialistickými a postmaterialistickými hodnotami. Budu zkoumat, zda se u obyvatel západní Evropy, respektive hlavních měst západní Evropy, projevují postmaterialistické hodnoty, tudíž mají obyvatelé těchto měst větší zájem o stav životního prostředí. Moje výzkumná otázka zní: *Projevují se u občanů měst západní Evropy postmaterialistické hodnoty, které pozitivně ovlivňují stav životního prostředí, více než u občanů měst východní Evropy?* Druhá výzkumná otázka se zaměřuje na rozdílné povědomí o environmentálních hrozbách a odlišnou snahu obětovat se vůči životnímu prostředí. Tuto otázku jsem koncipovala takto: *Jsou obyvatelé z měst ze západní Evropy ochotni obětovat svoje vlastní zdroje ve prospěch životního prostředí? Bojí se spíše obyvatelé měst ze střední a východní Evropy znečištěného prostředí?*



## TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části se zaměřím na problematiku postojů k životnímu prostředí. Na začátku se budu zajímat o vymezení obecných postojů a jejich utváření ve společnosti. Dále se zde věnuji problematice environmentálních postojů s jejich předurčujícími faktory. Během formování postojů k životnímu prostředí se v různých částech Evropy vytvořily rozdílné přístupy rozdělující evropský kontinent na dvě části. Západní část Evropy se dle studií daleko pozitivněji staví k životnímu prostředí, oproti tomu východní Evropa není ještě natolik šetrná k přírodě (Hadler & Haller, 2011); (Hunter, Hatch, & Johnson, 2004); (Kemmelmeyer, Król, & Kim, 2002).

### 2.1 Postoje

Každý jedinec ve společnosti utváří svůj pohled na okolní svět různými způsoby, jeden z těchto způsobů je i postoj. Postoj dokáže vymezit pozitivní či negativní hodnocení vůči různým objektům či událostem ve společnosti. „*Může být vyjadřován slovy, ale může mít i povahu neverbalizovaného vztahu*“ (Nakonečný, 1997). Nakonečný rozděluje postoje na dva základní typy: centrální a okrajové. Centrální postoj se zabývá hlavními objekty života jedince (rodiče, zaměstnání, daňová politika státu) a okrajové postoje jsou založeny na méně významných objektech (zahraniční politika Indie, vedoucí místního školského úřadu) (Nakonečný, 1997).

Jinou definici uvádí autoři Krech, Crutchfield, Ballache (1962), na kterou odkazuje Hayesová (1998): „*Postoje jsou stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení, emočních pocitů a technik jednání týkající se sociálních cílů.*“ (Hayesová, 1998, str. 95).

Nejčastěji se postoj popisuje jako soubor tří hlavních dimenzí: kognitivní týkající se osoby tvořící si názor na předmět postoje; emocionální dimenze se zabývá emocionálními reakcemi na předmět postoje; a konativní či behaviorální dimenze se týká chování nebo jednání k předmětu postoje (Hayesová, 1998).

Ve Velkém sociologickém slovníku je postoj definován jako „*relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem, příp. reagovat pozitivně nebo negativně na podněty s takovou situací spjaté. Postoj vyjadřuje souvislost psychických stavů a vnějších*

*objektů či tříd objektů orientace. Poznání podmínek utváření, trvání a změny postojů je předpokladem výkladu individuálního jednání. Z jeho pozorovatelných znaků je postoj odvozován. Postoj je výsledkem psychické organizace předchozí zkušenosti, s níž jedinec přistupuje ke každé následující obdobné situaci. Trvá tím, že dosavadní zkušenost je přenášena na nové situace, a mění se s novou zkušeností, získanou ve změněné situaci.“* (Maříkova & Petrusek, 1996, str. 812).

Ajzen a Fishben (1975) tvrdí, že postoje jsou naučené predispozice k celkově nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost. Z této definice lze vyzdvihnout tři hlavní znaky a to především, že jsou naučené, konzistentní a reagující na příznivou či nepříznivou situaci (Ajzen, Fishben, 1975).

Řezáč ve své knížce *Sociální psychologie* uvádí, že postoj je „*získaný hodnotící vztah člověka k objektům a jevům životního prostředí příznačný výběrovostí a zaměřeností jednotlivých psychických procesů i osobnosti jako celku, který se projevuje predispozicí k určitému jednání (připravenost jednat určitým způsobem)*“ (Řezáč, 1998, str. 30).

Výše uvedené definice poukazují na různé pohledy k obecným postojům. Pro účely své bakalářské práce se přikláním k definici Řezáče, která je z mého pohledu nejobsáhlejší a nejlépe tak popisuje, co si lze pod termínem obecný postoj představit. Pojem postoj vyjadřuje vztah k hodnotám a dokáže předvídat lidské chování. Právě obecný postoj dokáže zhodnotit, jaký vztah máme ke konkrétním objektům (např. životnímu prostředí). V dalších dvou kapitolách uvedu, jakým způsobem se postoje utváří a dále pak definuji proenvironmentální postoje, které jsou ústředním tématem mé bakalářské práce.

## **2.2 Utváření postojů ve společnosti**

Ve své bakalářské práci se zajímám o postoje k životnímu prostředí pocházející z různých měst Evropy, a proto považuji za důležité zmínit, jakým způsobem se obecně postoje utváří.

Maříková a Petrusek (1996) ve Velkém sociologickém slovníku uvádí, že se postoje utvářejí především během uspokojování potřeb jednotlivců. Při pocíťování potřeb jsou postoje zprostředkovatelem pomáhajícím hledat určité podněty nebo zhodnotit danou situaci v zájmu úspěšného uspokojení potřeb.

Podle Fishbeina a Ajzena (1975) jsou postoje naučené během primární a sekundární socializace (Fishbein, Ajzen, 1975). Opačný názor na utváření postojů vyjadřují shodně Eysenck a Wilson (1975) (dle Hayesová, 1998), kteří tvrdí, že postoje jednotlivců jsou vrozené. Vrozené postoje vycházejí z osobnostních rysů získávaných díky predispozicím od svých rodičů. Jednotliví členové rodiny mají podobné postoje vycházející z pozorování celé rodiny. *„Genetická teorie se samozřejmě může zakládat na pravdě. Rozhodně z ní však plyne více otázek než odpovědí. Také pro ni existuje jen velmi málo důkazů a navíc nedokáže vysvětlit, jak lidé postupují při přejímání či formování specifických postojů (na rozdíl od obecných rysů)“* (Hayesová, 1998, str. 100).

Nakonečný (1997) je názoru, že postoje *„vznikají jako důsledky individuálních kontaktů a interakcí, ale současně již hotové postoje tyto kontakty a interakce ovlivňují; uplatňují se při tom v různých kulturách a subkulturách odlišné normy“* (Nakonečný, 1997, str. 122). Autor dále zmiňuje, že utváření postojů může ovlivnit např. napodobování dospělých či starších jedinců nebo též institucionální faktory, které jsou reprezentovány postoji politických stran, církve nebo jiných organizací (Nakonečný, 1997).

V knize *Sociální psychologie* od Nakonečného (2009) je přiblížena teorie utváření postojů ve společnosti M. Sherifa a H. Cantrila (1966):

- Postoje vždy zahrnují vztah subjekt – objekt; objekty jsou zde věci, osoby, skupiny, instituce, ideje, události a další. Tyto vztahy nejsou biologicky dány, ale vyvíjejí se z interakce subjektu s vnějším světem: *„obsahy postojů jsou tak četné a rozličné, jako stimulující situace, s nimiž jsou obsahy spojeny“*. Postoje se vytvářejí ve vztahu k subjektivně významné stimulaci.
- Postoje jsou vytvořeny ve vztahu k objektům, které mohou, ale nemusí mít primárně motivační význam. Skutečnost, že postoje nejsou vrozeny, nýbrž získány jako důsledek individuálního kontaktu s okolím poukazuje na to, že jsou naučeny neboli podmíněny.
- Postoje mají afektivní vlastnosti různých stupňů: zdrojem afektivního akcentu postoje jsou především motivační činitelé. Postoje se utvářejí v relaci k sociálním hodnotám nebo normám, v nichž jsou standardizovány afektivní fixace, jako třeba *„domov je posvátná instituce“* nebo *„cti otce svého a matku svou“*. *„Hodnotové soudy jsou vždy dány v adjektivní formě. A všechny soudy dané v termínech adjektiv mají zajisté afektivní vlastnosti.“* Jedinec respektuje některé standardy vztažných skupin (rodiny,

církve a podobně) a je reakcemi těchto skupin na jeho respektování posilován (Nakonečný, 2009, str. 261).

## 2.3 Environmentální postoje

V předchozích dvou kapitolách jsem popisovala, jakým způsobem lze definovat obecné postoje a jakým způsobem se ve společnosti postoje utvářejí. Nyní se zaměřím na problematiku postojů specifických k životnímu prostředí, kterými jsou postoje environmentální. V současné době se environmentálními postoji zabývá mnoho studií zkoumajících vztah člověka k přírodě, trvale udržitelnému rozvoji a proenvironmentálnímu chování.

Postoje k životnímu prostředí se během doby měnily. *„Životní prostředí bylo považováno za samozřejmost, jednoduše za sekundární v porovnání s daleko aktuálnějšími a naléhavějšími společenskými problémy, způsobenými průmyslovým kapitalismem.“* (Giddens, 2013, str. 155). Na začátku historie lidské populace byla příroda nepostradatelnou součástí každodenního života. Lidé na ni byli závislí a v malém měřítku ji dokázali přetvořit k obrazu svému. Lidská bytost dokázala během svého vývoje zdokonalit svoje schopnosti a začala produkovat více statků, než jako jedinec dokáže spotřebovat. Kontinuální pokrok započatý před 35 000 lety byl hlavním důvodem změny únosné kapacity. Sběrači a lovci dokázali brát potravu jiným živočichům a maximalizovat svůj úlovek natolik, že měli nadbytek. S rozvojem zemědělství, v průběhu čtyř tisíciletí před naším letopočtem, se dařilo stále více produkovat potravy a s tím byl také spojen obrovský populační růst z 86 miliónů na 300 miliónů obyvatel (Keller, 1997).

Během vývoje lidské civilizace se měnil i postoj k přírodě. Kohák (2000) představuje tři základní možnosti lidského vztahu mezi přírodou a člověkem. První možnost popisuje jako *„život lovců – sběračů, kteří nehospodaří ani nevládnou přírodě, jen z její ruky přijímají její dary“* (Kohák, 2000, str. 62). Druhá možnost popisuje život pastýřů a zemědělců, kteří nejsou naprosto závislí na darech přírody, ale díky svému umu jsou téměř soběstační. *„Příroda má dál svou hlavu. Není však již zcela nevyzpytatelná. Stává se partnerem, se kterým zemědělec pracuje“* (Kohák, 2000, str. 63). Člověk má úctu k přírodě a je zde vytvořen téměř harmonický vztah. Další stupeň vývoje popisuje řemeslníka – trhovce, který je chápán dvěma různými způsoby. Nejprve v idylickém vztahu k přírodě, kdy spolu člověk a příroda

koexistují ve shodě a v druhém případě jako naprostý nesoulad mezi oběma složkami. Se zvyšujícím počtem lidí se především v Evropě rozvíjel městský způsob života podporující negativní či lhostejný vztah k přírodě. „*Městský člověk ovšem zůstává silně závislý, třeba na přítoku čisté vody a odvozu odpadu, avšak izolační vrstva dělby práce brání vědomí přímé závislosti*“ (Kohák, 2000, str. 63).

Krajhanzl (2009) rozděluje postoj k přírodě na pět různých typů: panský, správcovský, partnerský, náboženský, hostilní. „*V jádru těchto postojů je možné zahlédnout dvě dílčí charakteristiky postoje k přírodě – subdimenzi dominance a submise vůči přírodě, spřízněnosti (afiliace) a nepřátelství (hostility) k přírodě*“ (Člověk + příroda = udržitelnost?: Texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti, 2009, str. 6). Krajhanzl dále dodává, že postoj k přírodě je založen na tom, jakým způsobem lidé přemýšlí o přírodě, a jakým způsobem k ní přistupují. V disertační práci Jana Krajhanzla *Charakteristika osobního vztahu k přírodě: Úvod do teorie a pojmosloví* (2010) se také zabývá definicí environmentálních postojů a uvádí zde svoji vlastní definici: „*Environmentální postoje jsou postoje k těm aspektům situací a aktivit, které se pojí s ochranou přírody a životního prostředí*“ (Krajhanzl, 2010, str. 129).

Uitto a spol. (2004) definuje environmentální postoj jako naučený postoj, který se odvíjí od jedincových znalostí a hodnot životního prostředí a řídí jeho jednání na podporu trvale udržitelného rozvoje životního prostředí (Uitto, Juuti, Lavonen, & Meisalo, 2004).

Dalším autorem zajímavícím se o environmentální postoje je Robert Gifford (2012) rozdělující tradiční postoje na tři složky: kognitivní (jedinec přemýšlí o objektu a často ho hodnotí a vytváří si k němu postoj), emoční (pocity získané vůči objektu) a konativní (úmyslné chování vůči danému objektu). Dle Gifforda (2012) se environmentální postoje projevují jako zájem o životní prostředí nebo jako péče o environmentální problémy, což celkově označuje jako proenvironmentální postoje. Gifford (2012) uvádí mnoho studií, které ukazují na velmi silné propojení postojů a proenvironmentálního chování. Toto přesvědčení však neuznává a říká, že vzniká nesoulad ve výzkumných metodách především z důvodu mnoha studií zaměřujících se na samostatné vyplňování dotazníků. Vyplňování dotazníků tímto způsobem může zapříčinit přikrášlování reality. Dalším důvodem neplatnosti propojení postojů a proenvironmentálního chování je dle Gifforda (2012) především specifická environmentálních postojů.

Environmentální postoje mohou být předpovídaný individuálním chováním či dalšími podobnými typy chování (třídění odpadu může vyvolat další proenvironmentální činy).

Zmiňuje se, že díky měření environmentálních postojů lze zjistit, na kolik je určitá společnost zainteresovaná v ochraně životního prostředí (Clayton, 2012, stránky 65-67).

Gifford ve svém článku *Environmental attitudes* (2012) uvádí základní determinanty předurčující proenvironmentální postoj. Prvním je věk, kdy mnoho studií dokazuje, že mladší lidé mají pozitivnější vztah k ochraně životního prostředí, Gifford (2012) odkazuje na práce od mnoha autorů Arcury & Christianson (1993) a McKeever & Rothenbach (1998). Další determinantou je genderové rozdělení ukazující větší environmentální zájem u ženské populace než u mužů, Gifford (2012) zde odkazuje na studie od Kuitunen & Tynys (2000) a Blocker & Eckberg (1997). Socioekonomický status se ukazuje jako jeden z dalších důležitých konceptů, kde například měsíční příjem může značně ovlivnit environmentální postoj. Rovněž bylo zjištěno, že lidé pocházející ze střední či středně – vyšší třídy inklinují k pozitivnímu environmentálnímu postoji, na tyto studie odkazuje Gifford (2012) Delgrado, Miller & Gubbins (1993) a Balderjahn (1988). Gifford se také zmiňuje o mezinárodních rozdílech po celém světě, například Japonci ve studii od Eisler, Eisler & Yoshida (2003) mají nejvyšší skóre v environmentálních vědomostech, ale věří, že jejich proenvironmentální činy nejsou natolik účinné. Mezi chudými a bohatými zeměmi se také vytváří značný rozdíl mezi postoji jednotlivců k životnímu prostředí. Ve zdravějším životním prostředí se občané dané země více zajímají o globální problémy. Ti, kteří pocházejí z více znečištěného prostředí se spíše zabývají lokálními problémy životního prostředí, Gifford zde zmiňuje studii od Brechina (1999), která tuto domněnku potvrzuje. Další determinantou je rezidenční oblast, odkud jednotlivci pocházejí – město nebo vesnice. Lidé pocházející z vesnice pohlíží na přírodu spíše jako potřebný zdroj vhodný pro spotřebu. Naopak městští občané věří, že příroda by měla být zachována především zodpovědným přístupem, Gifford (2012) odkazuje na studie Bjerke & Kaltenborn (1999) a Rauwald & Moore (2002). Dalším faktorem ovlivňujícím environmentální postoj je náboženství a politika. Křesťané mají mnohem slabší vztah k přírodě, což si někteří autoři zdůvodňují názory popsány v Bibli. Příroda je darovaná lidem se všemi svými zdroji pro jejich využívání. Konzervativní politici jsou spíše nakloněni náboženským hodnotám a z toho důvodu nemají takový zájem na šetrném zacházení s přírodou. Za další determinantu Gifford (2012) označil osobnost a její hodnoty, kde se zaměřuje na hodnoty ovlivňující environmentální zájem. K tomu, aby měl jednatel pozitivní vztah k přírodě, je potřeba mít podle Milfonta a Gouveia (2006) biosferické, altruistické, postmaterialistické hodnoty (dle Gifforda, 2012). Další předurčující aspekt je přímá zkušenost s přírodou. Mnoho autorů vyzdvihuje outdoorové aktivity jako jednu z hlavních činností podporující obecný zájem o přírodní prostředí. Nakonec Gifford (2012)

uvádí vzdělání spolu s enviromentálními znalostmi. Je dokázáno, že děti mající environmentálně zaměřené předměty se více zabývají a šetrněji chovají k životnímu prostředí dle různých studií, které zmiňuje Gifford (2012) (Clayton, 2012, stránky 68-70).

V této kapitole jsem popsala, jakým způsobem se během staletí měnily postoje k životnímu prostředí – environmentální postoje. Současné podmínky globálního světa naznačují, že celá lidská populace musí změnit svůj postoj k životnímu prostředí. Jestliže nezměníme své environmentální postoje, nebude možné zachovat ekologicky zdravé prostředí pro současnou společnost, ale především pro budoucí generace.

Je proto důležité, že se zájem o studium environmentálních postojů zvyšuje, jelikož dokáže informovat o vztahu mezi člověkem a přírodou. Může prokázat, jaké vládnou obecné názory o ochraně životního prostředí, což může pomoci udržitelnějšímu způsobu života celé společnosti. Měření environmentálních postojů může pomoci zmapovat povědomí a ochotu společnosti obětovat se pro ochranu životního prostředí, pro minimalizaci dopadů lidské činnosti na přírodu. Díky analyzování environmentálních postojů je možné zjistit, jaké determinanty předurčují naše postoje, hodnoty a chování k prostředí kolem nás.

## **2.4 Městská oblast jako důležitý faktor ovlivňující environmentální postoj**

Městská oblast ve většině sociologických studií nehraje hlavní roli při určování faktorů ovlivňující environmentální postoje. Nejvíce studií se přiklání k věku (Lee & Norris, 2000) či vzdělání (Howell & Laska, 1992). Mnoho výzkumů ukázalo, že mladší generace má mnohem kladnější vztah k životnímu prostředí než starší populace (Fransson & Garling, 1999) a jiné výzkumy se vztahují ke stupni vzdělání a ukazují, že vzdělanější jedinci se více zajímají o vztahy s přírodou (Howell & Laska, 1992).

V této práci se zaměřím také na to, jakým způsobem se liší jednotlivé environmentální postoje v evropských městech. V této oblasti výzkumu však není tolik studií, které by prokazovaly, že město či rezidenční oblast je hlavním determinantou postojů k životnímu prostředí.

V následující kapitole přesto představím několik studií považující rezidenční oblast za jeden z hlavních faktorů působících na environmentální postoje. Zároveň budu popisovat, jak se liší vymezení druhů rezidenčních oblastí – město a vesnice v jednotlivých provedených studiích.

Van Liere a Dunlap (1981) tvrdí, že se ukazuje větší zájem o životní prostředí obyvatelů měst než obyvatelů vesnic (Van Liere, Dunlap, 1981).

Samdahl a Robertson v článku *Social determinants of environmental concern* z roku 1989 tvrdí, že se zvyšující velikostí místa bydliště se zvyšuje i vnímání environmentálních problémů. V této studii se zabývají vztahem mezi místem bydliště a stupni environmentálního zájmu, proenvironmentálních postojů a chování. Výzkum prováděli na dvou skupinách, první pocházející z Madridu a druhé žijící na vesnici. Měřili zde, jak odlišný je vztah městských a vesnických obyvatel k životnímu prostředí. Hlavním rozdílem mezi těmito dvěma skupinami je stupeň vzdělání, výše příjmu a především upozorňují na to, že obyvatelé pocházející z vesnic pokládají přírodu (přírodní zdroje) za spotřební statky. Městští obyvatelé vykazují mnohem vyšší stupeň zodpovědnosti za přírodní prostředí než obyvatelé vesnic (Samdahl, Robertson, 1989).

Jones a Dunlap (1992) jsou přesvědčeni, že lidé žijící v urbanizované oblasti vykazují větší zájem o životní prostředí. V této studii je prokázán věk jako nejlepší prediktor pro environmentální zájem. V mladším věku lidé projevují větší znepokojení o stav životního prostředí. Další skupina nejlepších indikátorů environmentálního zájmu je politické smýšlení, vzdělání a městská oblast (Jones & Dunlap, 1992). Výzkumným projektem provedeným autory Arcury a Christianson (1993) bylo dokázáno, že lidé bydlící ve městě se více zajímají o životní prostředí, než ti, kteří pocházejí z vesnice. Zjistili, že lidé žijící v metropoli jsou více znepokojeni neudržitelným čerpáním přírodních zdrojů (Arcury & Christianson, 1993).

Studie Bognera a Wisemana (1997) měří postoj k životnímu prostředí na žácích (2400 respondentů) pocházejících z německého Bavorska a zjistili dva hlavní závěry. Městští a příměstští žáci mají silnější verbální závazek k životnímu prostředí, než tomu bylo u venkovských žáků. Žáci pocházející z venkova mají tendenci mít nižší verbální závazek k přírodnímu prostředí a naopak díky studii se podařilo zjistit, že tyto žáci jsou více ochotni starat se a chránit životní prostředí svými činy. Ve studii byli vybíráni venkovští žáci z obcí, které měly méně než 5000 obyvatel. Skupina městských žáků byla vybírána z hlavního města Bavorska – Mnichova (1,2 milionu obyvatel). Příměstští žáci pocházejí z příměstských oblastí Mnichova (Bogner & Wiseman, 1997).

Saphores (2006) upozorňuje na to, že lidé žijící ve městech mají daleko přístupnější služby (recyklace odpadů do příslušných kontejnerů) než ti, kteří bydlí na vesnici. Mohou se tedy aktivněji zabývat ochranou životního prostředí. Obyvatelé měst mají obecně vyšší stupeň



vzdělání, vyšší příjmy a častěji se setkávají s degradací životního prostředí (Saphores, 2006). Ve studii *Rural – Urban Differences in Environmental Concern in Canada* byla zkoumána rezidenční oblast pomocí dvou proměnných, první proměnnou byla respondentova adresa, na které žil do svých 18 let a druhá proměnná jejich aktuální rezidence. Městská oblast byla definována jako obydlené území s více jak 10 tisíci obyvateli. Venkovskou oblast označili jako území s méně než 10 tisíci obyvateli a geograficky oddělenou od městské oblasti (Huddart - Kenndey, Beckley, McFarlane, & Nadeau, 2009).

Autoři Fransson a Garling (1999) se také zajímali o toto téma a ve svých hypotézách popsali, že městští obyvatelé se více zajímají o znečištěné prostředí a mají daleko intenzivnější pohled na znečištění než ti z vesnic. Mají také pozitivnější sklon k ochraně životního prostředí. Ve své studii poukazují na sociodemografické faktory dle rozdělení Van Liere a Dunlap (1980), které fungují jako determinanty proenvironmentálních postojů. První uvedenou determinantou je věk, poté stupeň vzdělání, místo bydliště, politická příslušnost a gender (Fransson, Garling, 1999). Studie od Samdahl a Robertson (1989) prokazuje, že lidé narození po roce 1980 vykazují mnohem vyšší zájem o environmentální problémy, než ti narození před rokem 1980 (Samdahl, Robertson, 1989).

V článku *Effects of attitudinal and sociodemographic factors on pro-environmental behaviour in urban China* (2011) je podporována myšlenka, že lidé bydlící v čínských městech se chovají více proenvironmentálně než lidé pocházející z venkova. Zdůrazňují, že ve městech se více koncentruje politická moc a obchodní společnosti, které si mohou dovolit podporovat proenvironmentální chování mnohem snadněji než menší města usilující o ekonomický růst bez řádného proenvironmentálního chování. Ve studii měří stupeň urbanizace pomocí správní úrovně měst (0 pro hlavní města okrsku, 1 krajská města, 2 města patřící nad krajskou úroveň a 3 pro obecní města na národní úrovni a hlavní města provincií) (Chen, a další, 2011).

Také Marquart – Pyatt ve svém článku *Environmental Concerns in Cross – National Context* (2012) zmiňuje několik studií, které označují místo bydliště jako jednu z významných faktorů např. Dietz, Stern a Guagnano (1998); Dunlap, Xiao & McCright (2002) a Jones & Dunlap (1992).

## 2.5 Postoje k životnímu prostředí v evropských městech

Cílem mé bakalářské práce je srovnat rozdílné environmentální postoje v evropských městech. Hlavním důvodem, proč jsem si vybrala právě zkoumání postojů k životnímu prostředí je, že mnoho autorů, např. Bell (2001) a Clayton & Myers (2009), se domnívá, že právě proenvironmentální postoj ovlivňuje následné chování každého z nás.

Evropská města jsem si vybrala proto, že mnoho autorů si myslí, že jsou vhodná pro studium společnosti. Původ evropských měst sahá až do doby antiky či středověku, což je na jiných kontinentech raritou. „*Velké množství jejich tzv. vyšší vybavenosti, jako jsou muzea, koncertní síně, náboženské a státní památky, se po staletí nashromáždila v historickém centru. Okolo těchto historických společenských budov vyrostla v průběhu let většina luxusních obchodních domů, specializovaných obchodů, kaváren a restaurací*“ (Bertaud, 2004, str. 49). Právě smíšená výstavba evropských měst pomohla k větší koncentraci kancelářských budov v historickém jádru (Paříž) nebo blízkém okolí (Londýn). Po staletí je centrum evropských měst jedním z nejdůležitějších míst pro všechny jejich obyvatele. „*Systém veřejné dopravy je uspořádán podél tradiční radiální sítě komunikací, která rovněž posiluje roli městského centra. Tento systém dopravy zděděný z předautomobilové éry v dnešních městech stále převládá, navzdory rozvoji okružních komunikací ve druhé polovině 20. století*“ (Bertaud, 2004, str. 49).

Robert Ezra Park ve své stati *The City* konstatuje, že město je provázáno s okolím nejen geograficky, ale i ekologicky a ekonomicky (sjednocení dělby práce). Město je přirozené prostředí civilizovaného člověka a objevuje se zde kulturní oblast charakterizovaná specifickým kulturním typem. (Park, Burgess, & McKenzie, 1925, str. 2)

Burgess a Bogue (1967) tvrdili, že jsou „*města jako sociologické laboratoře*“ (dle Šubrt & kol., 2014, str.25). Sassen označuje město jako zrod sociálních změn, které se zde vyjednávají a tvoří (Šubrt & kol., 2014). Další autor David Harvey prohlašuje, že „*města jsou chápána jako místa, kde se jednak odrážejí historické události či změny politické nebo ekonomické situace (například ekonomická krize), ale kde se také formují hnutí, která se pokoušejí nově definovat demokracii nebo spravedlnost*“ (dle Šubrt & kol., 2014, str. 33). Louis Wirth představil ve své eseji (1938) „*Urbanismus jako způsob života (Urbanism as a Way of Life)*“ svůj pohled na město takto: „*Vliv, který města mají na sociální život, je větší než by proporce městské populace napovídala. Nejenže stále roste význam města jako bydliště a dílny moderního*

*člověka, město je i iniciačním a řídicím centrem ekonomického, politického a kulturního života, které vtáhlo na svou oběžnou dráhu ty nejvzdálenější světové komunity a které utkalo celý vesmír rozmanitých oblastí, národů a činností“ (Giddens, 2013, str. 203).*

## **2.6 Trvale udržitelný rozvoj a změna postojů k proenvironmentálním postojům**

Mnoho autorů rozpoznalo, že pro udržení globálně spojeného světa je potřeba, aby každý sám za sebe měnil svoje postoje, hodnoty a chování k ochraně životního prostředí (Leiserowitz, Kates, & Parris, 2005). Ivan Rynda ve své stati o trvale udržitelném rozvoji rozděluje tento koncept na tři roviny: hospodářskou, ekonomickou a sociální. V sociální rovině vyzdvihuje následující: *„Vzdělávání, výchova a osvěta k trvale udržitelným znalostem, dovednostem a postojům zde samozřejmě vystupují nejvíce na povrch a jejich kvalita je v konceptu trvale udržitelného rozvoje podmínkou naprosto klíčovou a nezastupitelnou“ (Rynda).*

Keller (1995) popisuje Vavrouškovu analýzu, která se zabývá obecným postojem ke světu. Právě postoje vyjadřují vztah k hodnotám a Vavroušek se snaží ukázat, jaké hodnoty převládají v evropsko – americkém světě. Říká, že hodnoty v této společnosti nejsou slučitelné s udržitelností a je důležité hledat nové, alternativní hodnoty. Deset párových hodnot je založeno na popsání aktuálního stavu jednotlivých oblastí a k tomu Vavroušek přidává své myšlenky na zlepšení vztahů mezi člověkem a přírodou, jednotlivcem a společností (Keller, 1995). Vavroušek (1994) dodává: *„Budoucnost zřejmě do značné míry závisí na tom, jak vysoko na žebříčku svých hodnot umístíme hodnoty alternativní a do jaké míry dokážeme v sobě potlačit hodnoty, jež nás zavedly do dnešní kritické situace“ (dle Kellera, 1995).*

Praktická realizace udržitelného rozvoje závisí nejen na přijímání strategií, ale také na každodenních rozhodnutích učiněných každým jednotlivcem. Jak se chováme, co nakupujeme, nebo to, co jsme ochotni obětovat, to všechno se promítá do celosvětové spotřeby přírodních zdrojů a energií. Z tohoto důvodu je studium lidských postojů a chování jeden z důležitých ukazatelů, který napomáhá k úspěšné realizaci udržitelného rozvoje. Hlavní podstatou trvale udržitelného rozvoje, jak popisuje Kras (2011), je naše povinnost převzít zodpovědnost za budoucí generace, což znamená nutnost starat se o životní prostředí a přírodní zdroje (Kras, 2011). V článku *The Implementation of Sustainable Development vs.*

*Environmental Attitudes in International Comparative Studies* (Rydzewski, 2013) je upozorňováno na to, že jednotlivci jsou posledním článkem ve spotřebitelském řetězci a činí poslední rozhodnutí o tom, jaké statky bude spotřebovávat a právě postoje k těmto rozhodnutím mohou být zásadní. Z hlediska trvale udržitelného rozvoje je důležité, aby společnost prokazovala proenvironmentální postoje a chování (Rydzewski, 2013).

Trvale udržitelný rozvoj není postaven jenom na přístupu jednotlivců, hrají zde roli i další aspekty (např. politická či ekonomická rozhodnutí vládních institucí), ale postoj jedince může vývoj udržitelného rozvoje značně ovlivnit.

## 2.7 Rozdíly mezi environmentálními postoji v Evropě

### 2.7.1 Inglehartova teorie postmaterialismu

Tato teorie se zakládá na vysvětlení postojů k životnímu prostředí na základě materialismu a postmaterialismu. V roce 1970 napsal Ronald Inglehart knížku *Silent Revolution*, kde se pokusil vysvětlit svoji teorii o postmaterialistických hodnotách. K analyzování těchto hodnot udělal analýzu několika zemí (Velká Británie, Francie, Itálie, NSR, Belgie a Holandsko), které se podíleli na studii „*World Values Study*“. Dokázal, že občané pocházející ze západoevropských zemí jsou mnohem více nakloněni novým „postmaterialistickým“ hodnotám, především v postoji k seberealizaci v občanské společnosti, více se podílet na politických rozhodnutích či se šetrněji a kvalitně starat o životní prostředí. Inglehart vyvozuje tuto skutečnost z toho, že západoevropané z dlouhodobého hlediska žijí v prosperujících ekonomikách. Po druhé světové válce stabilně roste ekonomický růst, a proto se tamější občané ocitají ve společnosti, kde se nesetkávají se zásadními problémy politickými (týkající se plurality demokracie) nebo problémy ekonomickými (pozitivní socioekonomické klima) (Rabušic, 2000).

Inglehartova teorie je založena na dvou hlavních hypotézách: hypotéza vzácnosti (*scarcity*) a hypotéza socializace (*socialization*). V práci Petra Soukupa (ISSP – Životní prostředí, 2001) se objevuje citace Ingleharta (1997) o těchto hypotézách: „1) *Hypotéza vzácnosti. Priority jedince odrážejí socioekonomickou situaci, jedinec připisuje vysokou subjektivní hodnotu věcem, jejichž nabídka je poměrně malá (nedostatečná – doplnil P.S.).* 2) *Hypotéza socializace. Vztah mezi socioekonomickou situací a hodnotovými prioritami jedince není v čase bezprostřední, je v něm obsaženo časové zpoždění. Toto zpoždění je způsobeno tím, že*

*priority ve velké míře reflektují jedincovy hodnotové orientace a podmínky během dospívání “* (dle Soukup, 2001, str. 10).

Hlavním bodem této teorie je poukázání na to, jak se mezigeneračně mění hodnoty, které sdílí jednotlivé generace. Právě u poválečné generace dle Ingleharta lze najít nové postmateriální hodnoty (důraz na seberealizaci, politická participace a kvalitnější životní prostředí), ovšem tato generace neztrácí hodnoty předchozí generace (bezpečí, ekonomická jistota), ale spíše jsou na nižších místech hodnotového žebříčku. Tato myšlenka je inspirována teorií od Maslowa, která se zabývá hierarchií potřeb. Nejdříve uspokojujeme základní potřeby jako je hlad, žízeň a únava, až poté přecházíme k vyšším potřebám (seberealizace, aj.) (Soukup, 2001).

Postmaterialistické hodnoty si zakládají na menším zájmu o ekonomické statky a není jim přikládána důležitost jako u materialistických hodnot. Lidé s materialistickými hodnotami Inglehart (1990) definuje jako zajímající se o *„ekonomickou prosperitu, hmotné bezpečí, stabilní ekonomický růst, a dodržování sociálního pořádku. Postmaterialistické hodnoty spatřuje v orientaci na svobodnou seberealizaci individua, v důrazu občanů na možnost více se podílet na důležitých vládních rozhodnutích a více ovlivňovat správu věcí veřejných v bezprostředním okolí, participovat na řízení v zaměstnání, ve snaze vytvářet méně impersonální a více humánní společnost, v níž myšlenky budou důležitější než peníze, žít v kvalitním životním prostředí“* (Rabušic, 1990, str. 506).

Teorie postmaterialismu také řeší, jak lidé sympatizují s ochranou životního prostředí a jakým způsobem postmaterialistické či materialistické hodnoty ovlivňují přístup jednotlivců k životnímu prostředí. Inglehart tvrdí, že lidé pocházející z vyspělých zemí se více zajímají o stav životního prostředí a mají tendenci být environmentálně šetrní. Avšak Soukup (2001) odkazuje na dva kritiky Brechina a Kemptona (1994), kteří jsou k tomuto tvrzení skeptičtí. Tvrdí, že obyvatelům rozvojových zemí není životní prostředí lhostejné. Tito dva autoři publikovali článek, kde se pokoušeli dokázat, že jeho teorie je nepravdivá. *„Navíc článek obsahuje i údaje prokazující vyšší zájem o životní prostředí ve vyspělých zemích“* (Soukup, 2001, str. 12).

V *Soudobé sociologii VI - Oblasti a specializace* (Šubrt & a kol., 2014) je kapitola věnovaná environmentální sociologii, která také pojednává o dalších odpůrcích teorie postmaterialismu. Dle nich teorie zanedbává vliv ekonomické situace, pak také vliv vzdělání a vliv životních cyklů (Šubrt & kol., 2014, str. 106).

Franzen (2003) při analyzování datového souboru ISSP z roku 1993 a 2000, který se zabývá měřeními environmentálních postojů, došel k závěru, že bohatší státy (západní Evropa, Severní Amerika) se více zaměřují na šetrné zacházení s přírodním prostředím než na tom, aby jejich ekonomický růst stoupal (Franzen, 2003).

Škála Ingleharta pro měření materialistických a postmaterialistických hodnot se také objevuje ve výzkumu ISSP 2010 - Environment III, se kterým budu pracovat v empirické části.

Rabušic (2000) popisuje Inglehartovy myšlenky na rozdělení materialistických a postmaterialistických hodnot v dotazníkovém šetření. Položky označující materialistické hodnoty se zabývají většinou růstem cen, ekonomickým růstem, stabilní ekonomikou, udržením pořádku, bojem s kriminalitou a obranou země. Oproti tomu postmaterialistické položky se projevují v dotazníku jako otázky týkající se zkrášlení města, svobody projevu, více samostatného rozhodování v zaměstnání či v místě bydliště nebo možnosti více se angažovat v důležitých vládních rozhodnutích. Konkrétně se v dotazníku ISSP 2010 – Environment III objevují tyto výroky: materialistické – „*udržovat v zemi pořádek*“ a „*čelit růstu cen*“ a postmaterialistické – „*dát lidem možnost více mluvit do rozhodnutí vlády*“ a „*chránit svobodu projevu a slova*“ (viz. dotazník ISSP 2010 – Environment III, příloha č.1).

Na základě Inglehartovy teorie (1971) se domnívám, že existuje přímá souvislost mezi kvalitou péče společnosti o životní prostředí, trvale udržitelným rozvojem a výskytem četnosti postmaterialistických hodnot ve společnosti. Na základě představené teorie Ingleharta budu zkoumat zastoupení výskytu materialistických a postmaterialistických hodnot u obyvatel jednotlivých evropských měst pomocí dat z mezinárodního šetření zkoumajících environmentální postoje – ISSP 2010 – Environment III.

**Výzkumná otázka č. 1:** Projevují se u občanů měst západní Evropy postmaterialistické hodnoty, které pozitivně ovlivňují stav životního prostředí, více než u občanů měst východní Evropy?

### 2.7.2 Komparace východní a západní Evropy

French (1990) popisuje, jak se obyvatelé z východní Evropy začali více zajímat o stav životního prostředí po výbuchu jaderné elektrárny Černobyl (French, 1990). Východní Evropa byla devastována přes 40 let a zanechalo to na okolní přírodě značné ekologické stopy především kvůli centrálnímu plánování podporujícímu rychlý rozvoj těžkého průmyslu. Ve

své komparaci pěti států z východní Evropy se západní Evropou zmiňují, že mezi těmito dvěma skupinami nejsou velké rozdíly, ale spíše podobnosti (Lee & Norris, 2000).

Sandra Marquart – Pyatt (2012) se zajímá o rozdílné pojetí environmentálních postojů v Evropě. Především se zajímá o různé přístupy k životnímu prostředí v rámci dvou regionů – západní Evropy a střední a východní Evropy. Marquart – Pyatt (2012) odkazuje na DeBardelebena (1997), který poukazuje na rozdílný postoj k životnímu prostředí mezi západní Evropou a bývalým sovětským blokem. Říká, že rozdílné přístupy vyplývají hlavně z důvodu průmyslového dědictví komunistického modelu během řízeného ekonomického rozvoje a také ze sovětské politické ideologie (Marquart-Pyatt, 2012, str. 444). Marquart – Pyatt (2012) rozdělila dva póly postojů, jeden zajímavý se o povědomí o environmentálních hrozbách (přímý kontakt se znečištěním životního prostředí) a druhý o ochotě se obětovat ve svých standardech (platit vyšší daně nebo snížit životní úroveň) a pomoci tak životnímu prostředí. Zjistila, že lidé pocházející ze střední a východní Evropy mají vyšší povědomí o ohrožení životního prostředí než Západoevropané. Naopak procentuálně nižší podíl obyvatel ze střední a východní Evropy jsou ochotni obětovat své vlastní statky než obyvatelé ze západní Evropy (viz tabulka č. 1; Marquart – Pyatt, 2012, s. 450). Autorka pracovala s daty ISSP 2000 – Environment III, proto další výzkumnou otázku budu směřovat do těchto dvou oblastí s vyhodnocením dat z roku 2010 (ISSP 2010 – Environment III) a ověřím, zda výsledky vyplývající z práce Marquart – Pyatt (2012) korespondují s výstupy mé sekundární analýzy na případu porovnání environmentálních postojů obyvatel evropských měst.

**2. výzkumná otázka:** Jsou obyvatelé měst ze západní Evropy ochotni obětovat svoje vlastní zdroje ve prospěch životního prostředí? Bojí se spíše obyvatelé měst ze střední a východní Evropy znečištěného prostředí?

## EMPIRICKÁ ČÁST

V empirické části se budu zabývat analyzováním dat z mezinárodního šetření ISSP (*International Social Survey Programme*) 2010 - Environment III. V následující kapitole popíšu metodologický aparát, který je používán k analýze dat. Zaměřím se na to, jakým způsobem se dají měřit environmentální postoje. K analyzování dat použiji sekundární analýzu.

### 3.1 Metodologie

Výzkumný projekt ISSP 2010, se kterým budu pracovat v empirické části je založen na dlouhodobém kontinuálním výzkumu v zastoupení mnoha zemí světa. Tento projekt zkoumá témata vhodná především pro sociální vědy. Zaměřuje se na výběr takových témat, která jsou použitelná pro všechny účastnické země, především co se týče překladu všech dotazníků do rodného jazyka dané země.

ISSP 2010 – Environment III se zúčastnilo 32 zemí téměř z celého světa (Argentina, Rakousko, Bulharsko, Kanada, Chile, Chorvatsko, Česká republika, Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Velká Británie, Israel, Japonsko, Jižní Korea, Lotyšsko, Litva, Mexico, Nový Zéland, Norsko, Filipíny, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Jihoafrická republika, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Taiwan, Turecko, Spojené státy americké a Belgie). Nejvíce je v tomto výzkumu zastoupen evropský kontinent téměř ze 2/3 (Gendall, 2012).

Data byla sbírána třemi různými metodami nejvíce metodou *face – to – face* skoro ve všech zemích, poté metodou *self – completion* (tazatel je přítomen při vyplňování dotazníku) a metodou *self – completion by mail* (dotazník vyplňován přes emailovou adresu) (Gendall, 2012, str. 22).

Sběr všech dat začínal již v roce 2009 a skončil v roce 2011. Cílová populace výzkumu byla zaměřená na respondenty starší 18 let a věková hranice končila mezi roky 74 – 79 let (Gendall, 2012).

Dotazníky pro každou zemi byly přeloženy do úředních jazyků a v každém státě bylo možné připojit další otázky hodící se pro danou lokální oblast.



### 3.1.1 Měření environmentálních postojů

Empirické měření environmentálních postojů je možné validně změřit (Janoušek, 1986). Postoje jsou složitě měřitelné a k jejich výzkumu se používají různé techniky. Podle Cooka a Selltizové (Janoušek, 1986, str. 129) se mohou postoje obecně měřit pomocí výpovědí vlastních názorů na daný objekt nebo z chování jednotlivců. Postoje je možné měřit pomocí projektivních technik a jejich reakcí např. na obrázek (Rosenzweigův obrázkový frustrační test).

K měření environmentálních postojů jsou vytvořeny speciální měřicí nástroje. Gifford (1997) popisuje šest základních kvantitativních měření (Gifford, 1997, stránky 48-49):

1. *Maloney – Ward Ecology Inventory* (Škála Maloney – Ward) – je rozdělena do čtyř subškál - poznatkovou, emoční, intenční a skutečného chování.
2. *Weigel Environmental Concern Scale* (Weigelova škála environmentálního vědomí) – velice stručná škála o 16 položkách (v dotazníkovém šetření) bez dalších subškál.
3. *The Test for the Environmental Attitudes of Children* (TEACH, Test environmentálních postojů dětí) – obsahuje dvě subškály zaměřující se na řešení problémů životního prostředí a na zjišťování závazků k přírodě.
4. *Environmental Concern Scale* (Škála environmentálního vědomí) – tato škála se skládá z osmi položek.
5. *The Environmentalism Scale* (Škála environmentalismu) – zajímá se především o konzumní způsob života a legislativu v rámci environmentálního postoje.
6. *Environmental Action Scale* (EAS, Škála environmentální akce) – škála se nejvíce používá pro měření podpory ochrany životního prostředí.

V šetření ISSP 2010 Environment III je použita zrevidovaná škála z konceptu New Environmental Paradigm (NEP). Originálně škála NEP obsahovala „12 položkovou baterii výroků, v níž je každý z výše zmíněných motivů environmentalismu (ekologické limity, rovnováha a zamítnutí antropocentrismu) měřen s využitím čtyř výroků, které jsou respondentům předkládány ve formě Likertových škál“ (Šubrt a kol., 2014, str. 104). Poté byla autory Pierc, Steger, Steel a Lovrich (1992) navržena šesti bodová škála v 80. letech (dle Šubrt a kol., 2014). „Empirické studie využívají NEP k zachycení změn v představách o vztahu mezi společností a životním prostředím (viz Dunlap et al. 2000), anebo jako nezávislou proměnnou, která vysvětluje např. ochotu platit za ochranu životního prostředí (např. Cooper

– Poe & Bateman 2004; Kotchen & Reiling 2000), vnímání environmentálních rizik (např. Hall & Moran 2006; Slimak & Dietz 2006), anebo různé typy environmentálně šetrného chování (např. Casey & Scott 2006; Olli – Grendstad & Wollebaek 2001; Scott & Willits 1994; Thapa 1999; Wiidegren 1998)“ (Šubrt a kol., 2014, str. 105). V environmentální sociologii je tento koncept měření environmentálních postojů ten nejrozšířenější (Soukup & Rabušic, 2007).

Do dotazníku ISSP 2010 Environment III bylo použito jen devět výroků (viz. tabulka č. 1), které jsou inspirovány tímto konceptem NEP a z toho důvodu můžeme označit následující škálu za kvazi NEP škálu. Na každý výrok se dá odpovědět pěti způsoby. K dispozici je i odpověď pro případ, kdy si respondent neumí vybrat (tazatelé však tuto možnost nenabízejí ihned).

Číslo otázky	Znění výroků
9a	Příliš často věříme vědě a nedostatečně svým pocitům a víře
9b	Celkově vzato moderní věda přináší více škody než užítu
9c	Moderní věda vyřeší naše problémy se životním prostředím bez velkých změn v našem způsobu života
10a	Příliš se staráme o budoucnost životního prostředí a nedostatečně o současné ceny a pracovní příležitosti
10b	Téměř vše, co v moderním světě děláme, škodí životnímu prostředí
10c	Lidé si dělají příliš velké starosti, že lidský pokrok poškozují životní prostředí
11a	Aby mohla ČR chránit životní prostředí, potřebuje ekonomický růst
11b	Ekonomický růst vždy škodí životnímu prostředí
11c	Na planetě Zemi nemůžeme pokračovat v podpoře populačního růstu v jeho dnešní míře

Tabulka č. 1, devět výroků z konceptu NEP; zdroj: dotazník ISSP 2010 Environment III (viz. celý dotazník – příloha č. 1), vlastní zpracování.

### 3.1.2 Použité metody

#### 3.1.2.1 Sekundární analýza

V bakalářské práci budu využívat sekundární analýzu pro zpracování dat z projektu ISSP 2010 – Environment III a jsem tak odkázána na kvalitu tohoto projektu. Výsledky sběru dat jsou závislé na jednotlivých institucích a tazatelích dané země či v mém případě daného města. Gendal (2012) vyhotovil zprávu o sběru dat ze všech zúčastněných států, avšak ve zprávě není podrobně popsán sběr dat, pouze pomocí doplňujících otázek jsou jednotlivé státy

dotazovány na doplňující skutečnosti vzniklé během sběru dat (Gendall, 2012). Validita dat by měla být vysoká, protože se jedná o dlouhodobý projekt vedený profesionální institucí zaměřující se na jasně zvolenou cílovou populaci. K sekundární analýze jsem využila programu IBM SPSS Statistics.

### 3.1.3 Kvalita dat ISSP 2010 – Environment III

Během všech sociologických výzkumných šetření mohou vznikat chyby ovlivňující výsledek, jelikož do těchto šetření zasahuje lidský faktor, je vždy dobré počítat s malými nesrovnalostmi. Pár mých připomínek jsem popsala níže, avšak nelze je zcela vyloučit a je tak nutné se s nimi spíše naučit pracovat během dalších analýz.

Tento projekt zabývající se tematikou postojů k životnímu prostředí, byl již třikrát zopakován (1993, 2003 a 2010), z čehož vyvozují, že projekt je úspěšný a kvalitní. Nehledě na nespočet publikací zabývajících se tímto výzkumem (Marquart-Pyatt, 2012); (Chaisty & Whitefield, 2015) (Franzen & Meyer, 2010); (Willard, a další, 2010). Je však důležité využívat kritického myšlení a posoudit, zda se v některé části výzkumu nevyskytují nesrovnalosti.

Například jazykové překlady dotazníků do všech jazyků zúčastněných zemí mohou být trochu zavádějící. V různých jazycích může význam otázek vyznít jiným způsobem, tudíž respondenti nemusí chápat smysl otázky stejně nebo otázce neporozumět vůbec. Z toho důvodu může být problém při srovnávání výsledků sběru dat mezi zeměmi.

Další nesrovnalost vidím i v různém způsobu sbírání dat, které bylo prováděno nejvíce metodou *face – to – face* a druhou nejvíce využívanou *self – completion*. Rozdílné metody mohou zkreslovat finální výsledky výzkumu (Gendall, 2012).

Také velké časové rozpětí při sběru dat může mít vliv na environmentální postoje jednotlivců. Data byla sbírána od roku 2009 až do roku 2011, což je podle mého názoru relativně dlouhá doba. Právě finanční krize započatá v roce 2008 by mohla mít dopad na sběr dat při výzkumu ISSP 2010 – Environment III, například kvůli různým přístupům vlád k finanční krizi.

Jelikož jsem si za cíl své práce zvolila porovnávání evropských měst pomocí těchto dat, vyskytla se zde nesrovnalost v podobě nestejného dělení jednotlivých států. Každý stát byl rozdělen dle různých způsobů, které nebyly sjednocené. V mém případě byla většina zemí dělená na hlavní město státu a poté zbytek státu rozdělen např. dle regionů. Některé státy byly

rozdělené podle jiného klíče (pouze dle světových stran). V další kapitole přesněji popíšu, jaké problémy vznikly během vybírání hlavních měst.

#### 3.1.4 Výběr měst a vzniklé problémy při jejich výběru

Do své analýzy jsem si ze souboru dat ISSP 2010 – Environment III vybírala pouze města, která leží na evropském kontinentu. Respektive jsem do analýzy zařadila pouze státy patřící do západní, střední a východní Evropy. Všechna porovnávaná města v mé analýze jsou hlavní města těchto států.

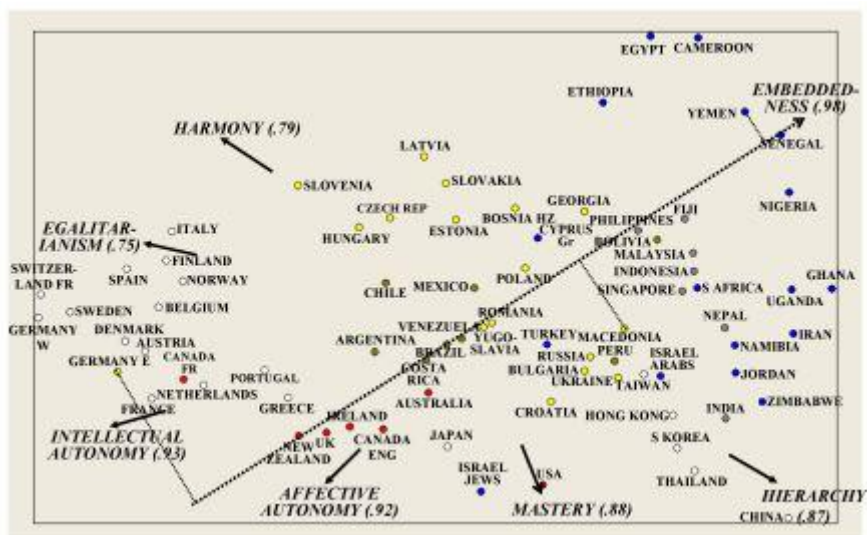
V článku *Cultural values in organisations: insight for Europe* se autoři Sagiv a Schwartz (2004) zabývají mapováním kulturních rozdílů mezi různými státy světa. Teorie je založena na třech bipolárních dimenzích: konzervatismus versus autonomie (citová a intelektuální), hierarchie versus oddanost rovnosti a mistrovství versus harmonie. Podle analýzy kvantitativních dat sesbíraných u 64 národů (dotazování školní učitelé a vysokoškoláci) bylo zjištěno, že každá země se svými kulturními hodnotami vždy přiklání k jednomu z pólů (Schwartz, 2004).

Dle Sagiva a Schwartze (2007) se do západní Evropy dají zařadit ty státy s takovou kulturou, která si nejvíce zakládá na intelektuální autonomii, oddanosti rovnosti a harmonii. Také v oblasti environmentálních záležitostí projevují mnohem větší zájem než jiné další oblasti (Sagiv & Schwartz, 2007, str. 180).

Státy patřící do západní Evropy: Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Norsko, Rakousko, Velká Británie, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko (viz obrázek č.1).

Do východní Evropy se řadí: Bulharsko, Česko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Rusko, Slovensko a Slovinsko (viz obrázek č. 1).

Východní Evropa je podle Sagiva a Schwartze (2007) rozdělena na dva subregiony: Baltské státy a východo – centrální státy. Tyto dva regiony jsou charakteristické harmonií, intelektuální autonomií a rovnostářstvím.



Obrázek č. 1 Cplot mapa 76 národních skupin v sedmi kulturních dimenzích;  
Zdroj: Sagiv & Schwartz, 2007, s. 181.

Dohromady budu porovnávat 19 měst ze západní a východní Evropy. Dle dostupných dat budu porovnávat 11 měst ze západní Evropy a 8 měst z východní Evropy.

V následujících tabulkách (č. 2, 3) jsou vypsány všechny země spolu s vybranými hlavními městy. V analyzovaných datech se mi nepodařilo nalézt stejné rozdělení pro všechny země tj. každá země nebyla rozdělena na stejném principu. Některé země byly rozděleny dle regionů či světových stran a naopak některé byly rozčleněny podle světových stran a k tomu sesbírána data zvláště z hlavního města. Tato možnost však nebyla aplikována u všech zemí a proto jsou v některých zemích pouze vybrány regiony/oblasti či světová strana dle situování daného hlavního města.

Západní Evropa	Země	Označení dle dat
	Belgie	Brusell
	Dánsko	Capital Region of Denmark
	Finsko	Uusima
	Francie	Ville de Paris
	Německo	Berlin West + Berlin Ost
	Norsko	South
	Rakousko	Wien
	Španělsko	Madrid
	Švédsko	Stockholm
	Švýcarsko	Zurich
	Velká Británie	Great London

Tabulka č.2, Vybraná města pro další analýzu dle dostupných možností; Zdroj: data ISSP 2010 Environment; vlastní zpracování.

U západní Evropy vznikl problém u Dánska, kde jsem mohla vybírat z těchto možností: *Capital Region of Denmark, Region Sealand, Region of Southern Denmark, Central Region of Denmark, Region Northern Jutland*. Dle webových stránek Evropské komise jsem zjistila, že hlavní město Dánska – Kodaň se nachází v ***Capital Region of Denmark*** (Ec.europa.eu). Dle dostupných informací tento region tvoří 31% (1.75 mil) dánské populace a rozkládá se na 6% rozlohy Dánska.

U Finska jsem musela vybírat mezi těmito možnostmi: *Uusimaa, Varsinais-Suomi, Satakunta, Kanta-Haeme, Pirkanmaa, Paeijaet-Haeme, Kymenlaakso, South Karelia, Etelae-Savo, Pohjois-Savo, North Karelia, Central Finland, South Ostrobothnia, Ostrobothnia, Central Ostrobothnia, North Ostrobothnia, Kainuu, Lapland, Itae-Uusimaa, Aland*. Na stránkách Evropské komise jsem zjistila, že Helsinky patří do oblasti pojmenované ***Uusimaa, která*** má přes 1.6 milionů obyvatel (30% z celkové populace). Tvoří 3% celkové rozlohy Finska (Ec.europa.eu).

Berlín byl rozdělen na dvě části – východní a západní část a pro svoji analýzu jsem využila obě oblasti. Poté jsem s nimi zamýšlela pracovat jako s celkem.

Norsko bylo rozděleno dle dostupných dat takto: *Central East, East, South, West, Middle a North*. Jelikož se Oslo nachází v jižní části země, tak jsem ve své analýze pracovala s touto možností.

Ve východní Evropě bylo nutné vybrat oblasti, které zahrnují hlavní města u Slovinska a Ruska.

Východní Evropa	Země	Označení dle dat
	Bulharsko	Sofia City
	Česko	Prague
	Chorvatsko	Zagreb
	Litva	Vilnius
	Lotyšsko	Riga
	Rusko	Central
	Slovensko	Bratislava county
	Slovinsko	Osrednja

Tabulka č.3, Vybraná města pro další analýzu dle dostupných možností; Zdroj: data ISSP 2010 Environment; vlastní zpracování.

V možnostech pro Slovinsko jsem využila možnosti Osrednja, další možnosti: *Pomurska, Podravska, Koroska, Savinjska, Gorenjska, Zasavska, Osrednja, Spodnjeposavska, Dolenjska, Goriska, Obalnokraska, Kraska*. Ljubljana se nachází v centrální části Slovinska a z toho důvodu jsem si vybrala Osrednja (v překladu centrální).

U Ruska jsem zvolila možnost Central, jelikož žádná jiná možnost nekorespondovala s pozicí hlavního města Moskvy. Na výběr jsem měla tyto možnosti: *North, North – West, Central, Volga – Vyatka, Black Earth, Volga Region, North Caucasus, Urals, West Siberia, East Siberia, Far East*.

Celkový počet respondentů, se kterými jsem prováděla svoji sekundární analýzu byl 3402 respondentů, v následující tabulce (č. 4) jsou přesné počty respondentů za jednotlivá města či oblasti dané země.

<b>Město (oblast či region)</b>	<b>Počet respondentů</b>
Brusell	30
Capital Region of Denmark	142
Uusima (Finsko)	311
Ville de Paris	81
Berlin West + Berlin Ost	bez respondentů
South (Norsko)	78
Wien	210
Madrid	278
Stockholm	235
Great London	90
Zurich	200
Sofia City	bez respondentů
Prague	168
Zagreb	299
Vilnius	252
Riga	325
Central (Rusko)	326
Bratislava county	136
Osrednja (Slovinsko)	241
<b>Celkem</b>	<b>3402</b>

Tabulka č.4, Počet respondentů z evropských měst, oblastí a regionů, Zdroj: ISSP 2010 Environment III, vlastní zpracování.

U měst Berlína a Sofie se v datovém souboru ISSP 2010 Environment III nenacházejí žádní respondenti a proto s nimi nebylo možné pracovat při sekundární analýze.

### 3.2 Analýza dat

Hlavním cílem mé analýzy je porovnání environmentálních postojů v evropských městech. Prostředkem k porovnání postojů k životnímu prostředí byl mezinárodní projekt ISSP 2010 Environment III. Výzkumný projekt byl realizován spíše v evropských státech, což je jeden z hlavních důvodů, proč jsem si ho vybrala. V první části této analýzy se budu věnovat teorii postmaterialismu a ve druhé části bych chtěla zjistit povědomí o environmentálních hrozbách a jakým způsobem jsou občané měst ochotni se obětovat v rámci životního prostředí.



### 3.2.1 Výzkumné otázky

Na základě prostudované literatury a zvoleného cíle mé práce jsem si položila tyto dvě výzkumné otázky.

Výzkumná otázka č. 1: **Projevují se u občanů měst západní Evropy postmaterialistické hodnoty, které pozitivně ovlivňují stav životního prostředí, více než u občanů měst východní Evropy?**

Výzkumná otázka č. 2: **Jsou obyvatelé měst ze západní Evropy ochotni obětovat svoje vlastní zdroje ve prospěch životního prostředí? Bojí se spíše obyvatelé měst ze střední a východní Evropy znečištěného prostředí?**

### 3.2.2 Inglehartova teorie postmaterialismu

Jak jsem se zmínila v teoretické části, v kapitole o teorii Inglehartovy teorie postmaterialismu, chtěla bych v této části práce zkoumat zastoupení výskytu materialistických a postmaterialistických hodnot u obyvatel jednotlivých evropských měst pomocí dat z mezinárodního šetření zkoumající environmentální postoje – ISSP 2010 – Environment III z otázek č. 3a - *Z následujícího seznamu prosím vyberte jednu věc, která je podle vašeho názoru nejvyšší prioritou České republiky tou nejdůležitější věcí, kterou by měla udělat. Nejvyšší prioritou České republiky by mělo být...* a z otázky č. 3b – *A co je další nejvyšší prioritou České republiky, druhou nejdůležitější věcí, kterou by měla dělat? Druhou nejvyšší prioritou České republiky by mělo být...*

Odpovědi (3a + 3b)	Přisouzená hodnota	Orientace odpovědi
Udržovat v zemi pořádek	1	Materialistická
Dát lidem možnost více mluvit do rozhodnutí vlády	2	Postmaterialistická
Čelit růstu cen	3	Materialistická
Chránit svobodu projevu a slova	4	Postmaterialistická

Tabulka č. 5, Orientace odpovědi dle teorie postmaterialismu, Zdroj: Rabušic, 2000, s. 6.

Dle Rabušice (2000): „Ten respondent, který vybral v prvním i druhém výběru položky materialistické, je označen za „materialistu“, ten kdo v prvním i druhém výběru zvolil položky postmaterialistické, je označen za „postmaterialistu“. Jakákoliv kombinace materialistické a postmaterialistické položky dává vznik „smíšenému“ typu“ (Rabušic, 2000, str. 5).

V sekundární analýze jsem použila stejný způsob zkoumání, který popisuje Rabušic (2000). Pomocí programu IBM SPSS Statistics jsem si vytvořila novou proměnnou, do které jsem zakomponovala dvě otázky (3a a 3b). V rámci této nové proměnné jsem vytvořila tři různé kategorie (materialisté, postmaterialisté a smíšení) dle výše zmíněného klíče – materialisté (hodnota 1, 3 a 3, 1), postmaterialisté (hodnota 2, 4 a 4, 2) a smíšení (všechny ostatní kombinace hodnot bez respondentů, kteří si nedokázali vybrat) (Rabušic, 2000).

V následující tabulce (č. 6) jsou uvedeny výsledky zpracování sekundární analýzy.

	Materialisté	Postmaterialisté	Smíšení	Poměr materialistů/ postmaterialistů
<b>Západní Evropa</b>				
<b>Brusell</b>	6,9%	10,3%	82,8%	0,67
<b>Capital Region of Denmark</b>	12,6%	11,1%	76,3%	1,14
<b>Uusima (Finsko)</b>	17,8%	24,3%	57,9%	0,73
<b>Ville de Paris</b>	21,3%	24,0%	54,7%	0,89
<b>Berlin West + Berlin Ost</b>	bez respondentů			
<b>South (Norsko)</b>	23%	16%	59%	1,42
<b>Wien</b>	28%	16%	56%	1,71
<b>Madrid</b>	28%	15%	58%	1,85
<b>Stockholm</b>	11%	17%	71%	0,64
<b>Zurich</b>	28%	11%	61%	2,41
<b>Great London</b>	22%	10%	68%	2,12
<b>Východní Evropa</b>				
<b>Sofia City</b>	bez respondentů			
<b>Prague</b>	36,7%	7,8%	55,4%	4,71
<b>Zagreb</b>	26,2%	7,3%	66,4%	3,59
<b>Vilnius</b>	16,2%	3,7%	78,4%	4,38
<b>Riga</b>	28,9%	5,8%	65,3%	4,98
<b>Central (Rusko)</b>	58,9%	0,6%	40,4%	98,17
<b>Bratislava county</b>	29,5%	7,8%	62,8%	3,78
<b>Osrednja (Slovinsko)</b>	28,9%	9,5%	61,6%	3,04

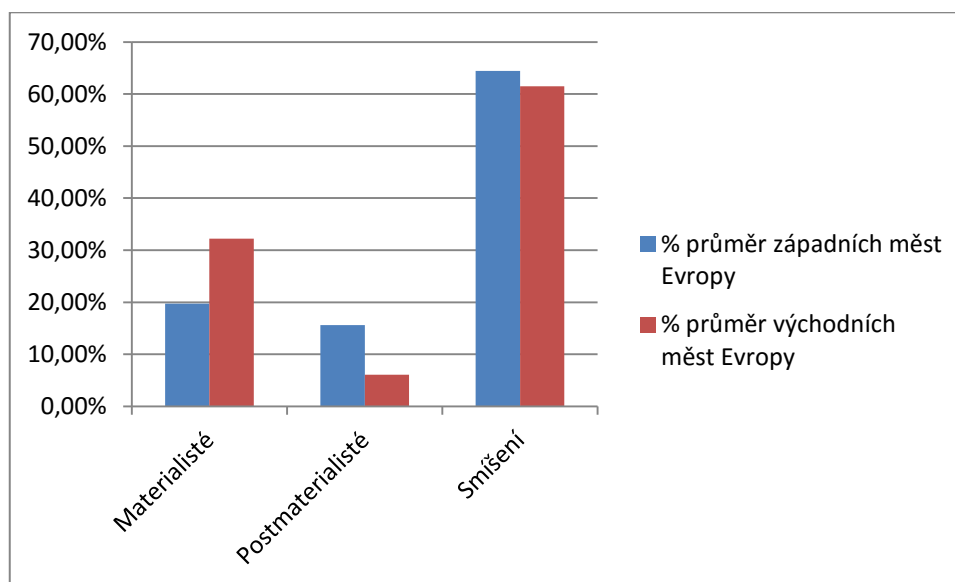
Tabulka č. 6, Podíly materialistů a postmaterialistů v evropských městech, Zdroj: ISSP 2010 Environment III, Údaje jsou sloupcová procenta, vlastní zpracování.

Moje první výzkumná otázka se týká, zda se projevují postmaterialistické hodnoty u občanů měst západní Evropy více než u občanů měst z východní Evropy. Dle mé sekundární analýzy se ukazuje, že obyvatelé měst ze západní Evropy sdílejí postmateriální hodnoty výrazněji ve srovnání s podílem respondentů pocházejících z východních měst (západní města – 15,6 % a

východní města – 6,1 % graf č. 1). V grafu č. 1, ve kterém jsou zobrazeny výsledky analýzy, jsem zanalyzovala průměrné procentuální zastoupení jednotlivých kategorií v západoevropských a východoevropských městech, na základě aritmetického průměru hodnot podílů materialistů, postmaterialistů a smíšených v evropských městech.

Zároveň je třeba věnovat pozornost výši výskytu kategorie materialistů, která je v městech východní Evropy zastoupena ve vyšším poměru 32,2 % oproti městům západní Evropy 19,7 % (graf č. 1).

Poměr materialistů a postmaterialistů mezi obyvateli východních a západních měst je rozdílný. Výskyt většího podílu postmaterialistů vůči materialistům jsem zaznamenala u některých měst západní Evropy – Brusel (10,3 % x 6,9 %), Uusimaa (24,3 % x 17,8%), Ville de Paris (24 % x 21,3 %), Stockholm (17 % x 11 %). U měst východní Evropy se výskyt většího podílu postmaterialistů vůbec nevyskytuje. Naopak u těchto měst je poměr výskytu materiálních respondentů vůči postmaterialistickým výrazně vyšší. U západoevropských měst se poměr pohybuje v rozmezí 0,67 – 2,12 násobku, zatímco u východoevropských měst je poměr v rozmezí 3,04 – 4,98 s výjimkou oblasti centrální části Ruské federace (poměr 98,17).



Graf č. 1, Procentuální rozdíl mezi materialisty, postmaterialisty a lidmi se smíšenými hodnotami v evropských městech, Zdroj: výsledek sekundární analýzy z dat ISSP 2010 Environment III, vlastní zpracování.

### 3.2.3 Ochota k obětem a povědomí o environmentálních hrozbách

Jak jsem již zmiňovala v teoretické části, moje druhá výzkumná otázka se inspiroje studií Marquart – Pyatt(2012). V této studii byly také zkoumány dvě dimenze environmentálního zájmu: povědomí o environmentálních hrozbách a ochota obětovat se ve prospěch životního prostředí.

V následujících dvou tabulkách (č. 7 a č. 8) jsou rozděleny tyto dvě dimenze, do kterých Marquart – Pyatt (2012) přidělila otázky z dotazníku ISSP 2000 – Environment III. K tomu, aby bylo možné měřit celkový environmentální zájem, byly vytvořeny tyto dva latentní konstrukty díky předchozím výzkumům (Marquart-Pyatt, 2012).

Ochota obětovat se vůči životnímu prostředí	Otázky z dotazníku ISSP 2010
	12a
	12b
	12c
	13b

Tabulka č. 7, Seznam otázek patřící do dimenze – Ochota obětovat se vůči životnímu prostředí, Zdroj: Marquart – Pyatt (2012), vlastní zpracování.

Povědomí o environmentálních hrozbách	Otázky z dotazníku ISSP 2010
	14a
	14b
	14c
	14d
	14e

Tabulka č. 8, Seznam otázek patřící do dimenze – Povědomí o environmentálních hrozbách, Zdroj: Marquart – Pyatt (2012), vlastní zpracování.

Jednotlivé otázky zněly takto (tab. č. 9):

<b>1</b> <b>2</b> <b>a</b>	Jak dalece jste vy osobně ochoten/ochotna platit mnohem vyšší <u>ceny</u> v zájmu ochrany životního prostředí?
<b>1</b> <b>2</b> <b>b</b>	Jak dalece jste vy osobně ochoten/ochotna platit mnohem vyšší <u>daně</u> v zájmu ochrany životního prostředí?
<b>1</b> <b>2c</b>	A jak dalece jste vy osobně ochoten/ochotna přijmout snížení <u>své životní úrovně</u> v zájmu ochrany životního prostředí?
<b>1</b> <b>3</b> <b>b</b>	Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s výrokem: "Dělám, co je dobré pro životní prostředí, i když to stojí více peněz nebo to zabírá více času."
<b>1</b> <b>4</b> <b>a</b>	Obecně, domníváte se, že znečištění ovzduší způsobené automobily je pro životní prostředí...
<b>1</b> <b>4</b> <b>b</b>	Obecně, domníváte se, že znečištění ovzduší způsobené průmyslem je pro životní prostředí...
<b>1</b> <b>4c</b>	Obecně, domníváte se, že pesticidy a chemikálie využívané v zemědělství jsou pro životní prostředí...
<b>1</b> <b>4</b> <b>d</b>	Obecně, domníváte se, že znečištění řek, jezer a potoků v České republice je pro životní prostředí...
<b>1</b> <b>4e</b>	Obecně, domníváte se, že zvýšení světových teplot způsobené změnou klimatu je pro životní prostředí...

Tabulka č. 9, Znění jednotlivých otázek dle Marquart - Pyatt, Zdroj: Dotazník ISPP 2010 Environment III, vlastní zpracování.

Odpovědi na otázky v prvních třech otázkách (12a, 12b, 12c) byly možnosti: velmi ochoten/ochotna; spíše ochoten/ochotna; ani ochoten/ochotna ani neochoten/neochotna; spíše neochoten/neochotna; velmi neochoten/neochotna.

Na otázku 13b je možné odpovědět: rozhodně souhlasím; souhlasím; ani souhlas ani nesouhlas; nesouhlasím; rozhodně nesouhlasím.

Možnosti odpovědí u otázek 14a, 14b, 14c, 14d a 14e byly: mimořádně nebezpečné; velmi nebezpečné; trochu nebezpečné; nepříliš nebezpečné; vůbec není nebezpečné.

### 3.2.3.1 Ochota obětovat se vůči životnímu prostředí ve městech západní a východní Evropy

Dle provedené analýzy (tab. č.10) 19 městských oblastí (nejčastěji hlavní města daných zemí) se celkově ukazuje tendence, že v západní Evropě existuje vyšší ochota obětovat se vůči životnímu prostředí (viz zprůměrovaná četnost výskytu odpovědí měst západní a východní Evropy), kdy ve všech sledovaných otázkách dosahují města západní Evropy vyšších průměrů. V otázce týkající se cen, daní a snížení životní úrovně (12a, 12b, 12c) jsou dosaženy rozdíly průměrů až dvojnásobně.

<b>Západní Evropa</b>	<b>12a</b>	<b>12b</b>	<b>12c</b>	<b>13b</b>
<b>% průměr měst západní Evropy</b>	40,4%	32,3%	44,5%	53,2%
<b>Brusell</b>	46,6%	66,7%	53,3%	70,0%
<b>Capital Region of Denmark</b>	41,5%	30,1%	34,1%	46,2%
<b>Uusimaa(Finsko)</b>	34,2%	29,7%	43,7%	48,3%
<b>Ville de Paris</b>	40,0%	22,2%	39,5%	58,2%
<b>Berlin West + Berlin Ost</b>	bez respondentů	-	-	-
<b>South (Norsko)</b>	37,8%	24,3%	42,1%	36,5%
<b>Wien</b>	38,2%	20,5%	57,5%	64,2%
<b>Madrid</b>	28,8%	19,4%	35,3%	55,7%
<b>Stockholm</b>	38,1%	28,4%	46,5%	42,4%
<b>Zurich</b>	63,8%	48,5%	67,3%	71,9%
<b>Great London</b>	34,5%	32,9%	25,9%	39,0%
<b>Východní Evropa</b>	<b>12a</b>	<b>12b</b>	<b>12c</b>	<b>13b</b>
<b>% průměr měst východní Evropy</b>	20,51%	14,37%	24,19%	43,33%
<b>Sofia City</b>	bez respondentů	-	-	-
<b>Prague</b>	17,0%	10,9%	14,5%	33,9%
<b>Zagreb</b>	13,5%	11,4%	22,1%	37,1%
<b>Vilnius</b>	11,5%	8,7%	11,2%	40,9%
<b>Riga</b>	13,8%	12,9%	8,5%	40,1%
<b>Central (Rusko)</b>	18,0%	16,1%	30,4%	39,2%
<b>Bratislava county</b>	30,8%	18,6%	38,8%	42,6%
<b>Osrednja (Slovinsko)</b>	39,0%	22,0%	43,8%	69,5%

Tabulka č.10, Četnost výskytu odpovědí (%) v městských oblastech v rámci ochoty obětovat se vůči životnímu prostředí, sečteny odpovědi „velmi ochoten/ochotna“ + „spíše ochoten/ochotna“, Zdroj: data ISSP 2010 - Environment III, vlastní zpracování.

Zaměřila jsem se na přesnost a konzistentnost měření v odpovědích na baterii otázek pomocí indexu Cronbachovo alfa. Reliabilita škály měřena Cronbachovým alfa činila 0,784 v roce

2010, na otázkách 12a, 12b, 12c a 13b na vzorku hlavních měst (nebo oblasti či regionu dané země) západní a východní Evropy provedené pomocí programu SPSS. Jde o položkovou reliabilitu ohledně spolehlivosti škály, u které se vzhledem k nízkému počtu položek (4) jedná o vyhovující výsledek, který se má pohybovat nad hodnotou 0,7 (Soukup, 2006).

Otázka (č.12a) týkající se ochoty platit vyšší ceny v zájmu ochrany životního prostředí pouze u jednoho města (Zurich) se prokázalo, že více jak polovina obyvatel je ochotna tento kompromis podstoupit. Dalším takovým městem je Brusel, ve kterém žije 46 % ochotných platit vyšší ceny v zájmu životního prostředí. Z východní Evropy je 39 % obyvatel pocházejících z centrální části Slovinska ochotno zaplatit vyšší ceny pro to, aby se více prostředků dostalo na ochranu životního prostředí. Obyvatelé Bratislavy jsou z jedné třetiny ochotni platit vyšší ceny za kvalitnější životní prostředí.

Otázka (č.12b) zkoumající ochotu platit vyšší daně v zájmu ochrany životního prostředí ukazuje, že pouze jedna třetina obyvatel ze západní Evropy je ochotna platit vyšší daně. Podobná tendence se projevila i ve východní Evropě, pouze 14 % obyvatel se přiklání k tomu, aby se platily vyšší daně ve prospěch ochrany životního prostředí. Více jak polovina obyvatel (67 %) Bruselu je ochotna platit vyšší daně v zájmu ochrany životního prostředí. Obyvatelé Zurichu jsou téměř z poloviny (48 %) ochotni platit vyšší daně. Ve východní Evropě se ukazuje, že obyvatelé centrální části Slovinska jsou ochotni platit vyšší daně, ale pouze 22 % respondentů.

Ve třech městech (Brusel, Vídeň a Zurich) pocházejících ze západní Evropy se projevila ochota většiny obyvatel snížit svou životní úroveň (otázka č. 12c). Celkově jsou města západní Evropy více ochotna snížit svoji životní úroveň v zájmu vyšší ochrany životního prostředí téměř dvojnásobně než města východní Evropy. Nejnižší ochota snížit svoji životní úroveň v zájmu životního prostředí se vyskytuje ve městě Riga (8,5 %).

Oproti tomu otázka (č. 13b), která vyjadřuje osobní zhodnocení svých činů (více peněz či více stráveného času) vůči životnímu prostředí, ukazuje, že západní a východní Evropa má tendenci souhlasit s tímto výrokiem poměrně shodně (města západní Evropy 53 % a města východní Evropy 43 %). Nejnižší osobní ohodnocení ochoty obětovat svůj čas a peníze vykazuje město Praha s 34 %.

### *3.2.3.2 Povědomí o environmentálních hrozbách ve městech západní a východní Evropy*

Sekundární analýza dat pro ověření povědomí o environmentálních hrozbách ve městě západní a východní Evropy je zpracována obdobným postupem, který použila Marquart – Pyatt (2012) v případě porovnávání environmentálních postojů obyvatel měst zemí západní a východní Evropy. V následující tabulce jsou zpracovány výsledky sekundární analýzy na datech ISSP 2010 Environment III. Obecně mají obyvatelé měst východní a západní Evropy tendenci hodnotit, že největším nebezpečím pro životní prostředí, z pěti otázek (14a, 14b, 14c, 14d, 14e) týkajících se největší hrozby pro životní prostředí, je znečištěné ovzduší způsobené průmyslem (odpovědi „mimořádně nebezpečné“ + „velmi nebezpečné“, viz % průměry měst západní a východní Evropy v tabulce č. 11). Ukazuje se, že obyvatelé měst z východní Evropy mají vyšší povědomí o environmentálních hrozbách a více se jich obávají. V případě znečištěného ovzduší způsobeného průmyslem obyvatelé měst východní Evropy vyjádřili obavu v 78 % svých odpovědích, zatímco ve městech západní Evropy si tuto největší hrozbu připouští 67 % obyvatel.



<b>Západní Evropa</b>	<b>14a</b>	<b>14b</b>	<b>14c</b>	<b>14d</b>	<b>14e</b>
<b>% průměr měst západní Evropy</b>	42,6%	67,0%	60,0%	60,1%	59,5%
<b>Brusell</b>	46,7%	73,3%	53,3%	70,0%	57,1%
<b>Capital Region of Denmark</b>	33,3%	50,4%	51,1%	50,8%	43,0%
<b>Uusimaa (Finsko)</b>	20,1%	60,0%	56,9%	63,7%	55,3%
<b>Ville de Paris</b>	36,3%	69,1%	75,3%	71,3%	48,8%
<b>Berlin West + Berlin Ost</b>	bez respondentů	-	-	-	-
<b>South (Norsko)</b>	26,3%	50,0%	33,3%	33,8%	45,2%
<b>Wien</b>	50,5%	82,8%	84,0%	75,7%	75,7%
<b>Madrid</b>	73,8%	83,4%	77,0%	83,2%	75,8%
<b>Stockholm</b>	52,8%	76,0%	66,7%	68,3%	60,3%
<b>Zurich</b>	37,0%	61,5%	49,2%	35,6%	68,9%
<b>Great London</b>	49,4%	63,1%	53,6%	48,2%	64,9%
<b>Východní Evropa</b>	<b>14a</b>	<b>14b</b>	<b>14c</b>	<b>14d</b>	<b>14e</b>
<b>% průměr měst východní Evropy</b>	60,2%	78,0%	76,3%	74,2%	62,4%
<b>Sofia City</b>	bez respondentů	-	-	-	-
<b>Prague</b>	54,2%	77,1%	70,1%	72,6%	63,9%
<b>Zagreb</b>	66,6%	85,5%	80,5%	70,8%	81,1%
<b>Vilnius</b>	71,7%	81,2%	84,5%	78,9%	57,0%
<b>Riga</b>	44,1%	57,6%	65,1%	59,2%	38,0%
<b>Central (Rusko)</b>	76,0%	88,6%	83,9%	86,2%	64,7%
<b>Bratislava county</b>	64,7%	77,9%	69,9%	75,7%	69,5%
<b>Osrednja (Slovinsko)</b>	43,8%	78,3%	80,2%	76,3%	62,7%

Tabulka č.11, Četnost výskytu odpovědí (%) v městských oblastech v rámci povědomí o environmentálních hrozbách, sečteny odpovědi „mimořádně nebezpečné“ + „velmi nebezpečné“ Zdroj: data ISSP 2010 - Environment III, vlastní zpracování.

Zaměřila jsem se na přesnost a konzistentnost měření v odpovědích na baterii otázek pomocí indexu Cronbachovo alfa. Reliabilita škály měřena Cronbachovým alfa činila 0,788 v roce 2010, na otázkách 14a, 14b, 14c, 14d a 14e na vzorku hlavních měst (nebo oblasti či regionu dané země) západní a východní Evropy provedené pomocí programu SPSS. Zde jde opět o položkovou reliabilitu ohledně spolehlivosti škály. Vzhledem k nízkému počtu položek (5) se jedná o vyhovující výsledek, který se má pohybovat nad hodnotou 0,7 (Soukup, 2006).

Ohledně otázky (14a) týkající se znečištění způsobené automobily se ukazuje tendence, že lidé pocházející z východní Evropy (resp. z hlavních měst) jsou více znepokojeni (60,2 %) znečištěním ovzduší způsobeným automobily než obyvatelé ze západoevropských měst (42,6 %). Pouze ve třech městech (Videň, Madrid a Stockholm) ze západní Evropy se více jak

polovina obyvatel zmiňuje, že ovzduší je znečišťováno automobily. Ve srovnání s východními městy se projevuje tendence hodnotit znečištěné ovzduší způsobené automobily více jak z poloviny obyvatel v pěti městech (Praha, Záhřeb, Vilnius, centrální část Ruska a Bratislava). Nejméně znepokojenou oblastí problémem znečištěného ovzduší způsobeného provozem automobilů je Uusimaa (20,1 %), ve které se také nachází hlavní město Finska – Helsinky.

Obyvatelé evropských měst začleněných do výzkumu ISSP 2010 – Environment III si spíše myslí, že největší nebezpečí pro životní prostředí je způsobeno průmyslovou výrobou (otázka č. 14b). Nejvyšší procento obyvatel označující průmysl jako největší hrozbu znečištění ovzduší je centrální část Ruska (88,6 %). V jižním Norsku je pouze 50 % obyvatel přesvědčeno, že znečištěné ovzduší pochází z průmyslového odvětví.

Otázka č. 14c se zajímá o názor respondentů, zda pesticidy a chemikálie využívané v zemědělství jsou nejvíce nebezpečné pro životní prostředí. Vyšší procento respondentů pocházející z měst východní Evropy (76,3 %) se průměrně více obává hrozby pesticidů a chemikálií oproti městům ze západní Evropy (60 %).

V další otázce (14d) týkající se znečištění řek, jezer a potoků se projevila podobná tendence jako u předchozích otázek. Více znepokojeni jsou obyvatelé východních měst (procentuální průměr měst – 74,2 %) ve srovnání se západními městy (procentuální průměr měst – 60,1 %). Respondenti z Zurichu (35,5 %) a jižní části Norska (33,8 %) jsou přesvědčeni pouze z jedné třetiny, že znečištění řek, jezer a potoků velmi nebezpečně působí na životní prostředí. Nejvíce respondentů (86,2 %) pocházejících z centrální části Ruska se domnívá, že znečištění vodních toků považují za velmi nebezpečné vůči životnímu prostředí.

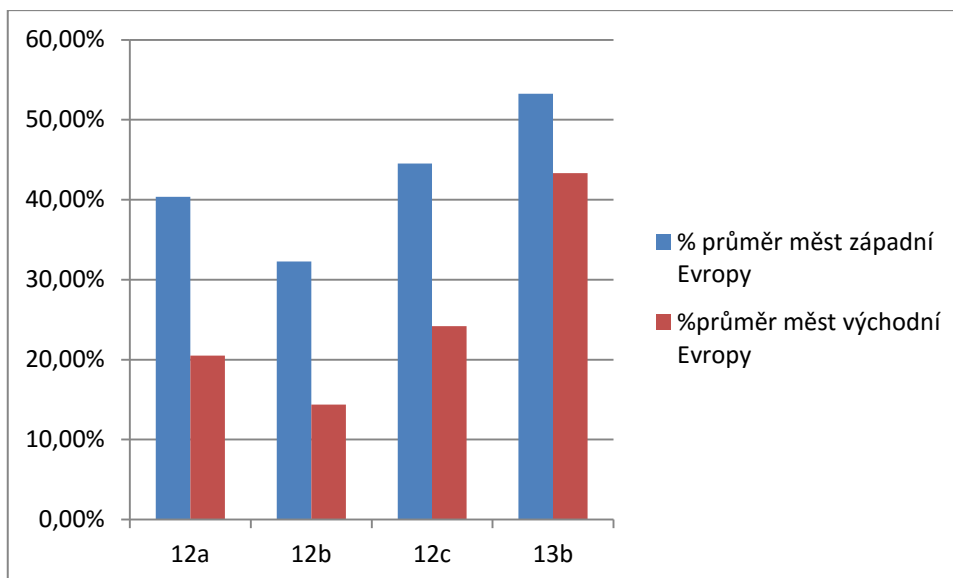
Poslední má zkoumaná otázka (č. 14e.) z dotazníku ISSP 2010 Environment III zjišťuje, zda si respondenti myslí, že zvyšování teplot způsobené změnou klimatu je nebezpečné pro životní prostředí. Zde se ukazuje tendence, že obyvatelé západních a východních měst jsou téměř totožného názoru (západní města – 59,5 % a východní města – 62,4 %). Nejméně znepokojeni jsou obyvatelé pocházející z Rigy, kde pouze 38% považuje změnu klimatu za nebezpečnou. Nejvyšší procento lidí přesvědčených, že zvýšené teploty způsobené změnou klimatu jsou velmi nebezpečné životnímu prostředí, se vyskytuje v Záhřebu (81,1 %).

### 3.2.3.3 Komparace východních a západních měst

Z výsledků analýzy, kterou provedla Marquart – Pyatt (2012) z datového šetření ISSP 2000 Environment III vyplývá, že lidé bydlící ve východní části Evropy nejsou natolik ochotni snížit svoji životní úroveň v zájmu životního prostředí jako obyvatelé západní části. Pro záchranu životního prostředí nechtějí snižovat svoje standardy – platit vyšší ceny za výrobky/služby či odvádět vyšší daně. Marquart – Pyatt také zkoumala, jakým způsobem respondenti vnímají znečištění životního prostředí a co je podle nich mimořádně nebezpečné. Obyvatelé evropských států projevili velkou míru znepokojení, ale dle výsledků Marquart – Pyatt se Západoevropané méně bojí jednotlivých environmentálních nebezpečí ve srovnání s východoevropskými státy.

Na základě těchto výsledků jsem si položila svoji druhou výzkumnou otázku (*Jsou obyvatelé měst ze západní Evropy ochotni obětovat svoje vlastní zdroje ve prospěch životního prostředí? Bojí se spíše obyvatelé měst ze střední a východní Evropy znečištěného prostředí?*).

Provedenou sekundární analýzou dat z mezinárodního šetření ISSP 2010 Environment III jsem došla k závěru, že obyvatelé měst pocházejících ze západní Evropy jsou ochotnější obětovat některé své zdroje k tomu, aby pomohli chránit životní prostředí. Z položených otázek (č. 12a, 12b, 12c, 13b) měřících ochotu obětovat se v zájmu ochrany životního prostředí jsou obyvatelé měst západní Evropy více ochotni snížit svou životní úroveň. V následujícím grafu (č.2) znázorňuji, jak rozdílně se k tomuto tématu staví obyvatelé měst ze západní a východní Evropy souhrnně.



Graf č.2, Procentuální rozdíl v otázkách ochoty obětovat se v zájmu ochrany životního prostředí mezi městy západní a východní Evropy, Zdroj: výsledek sekundární analýzy z dat ISSP 2010 Environment III, vlastní zpracování.

Provedla jsem vyhodnocení aritmetického průměru výskytu kladných odpovědí na otázky 12a-12c, kdy za kladné odpovědi jsou považovány „velmi ochoten/ochotna“ a „spíše ochoten/ochotna“. Je zde dobře vidět, že ochota obětovat se je vyšší v západních městských oblastech, kdy rozdíly četnosti výskytu u jednotlivých otázek jsou téměř dvojnásobné (viz. tabulka č.12).

Číslo otázky	12a	12b	12c
% průměr měst západní Evropy	40,35%	32,27%	44,52%
% průměr měst východní Evropy	20,51%	14,37%	24,19%

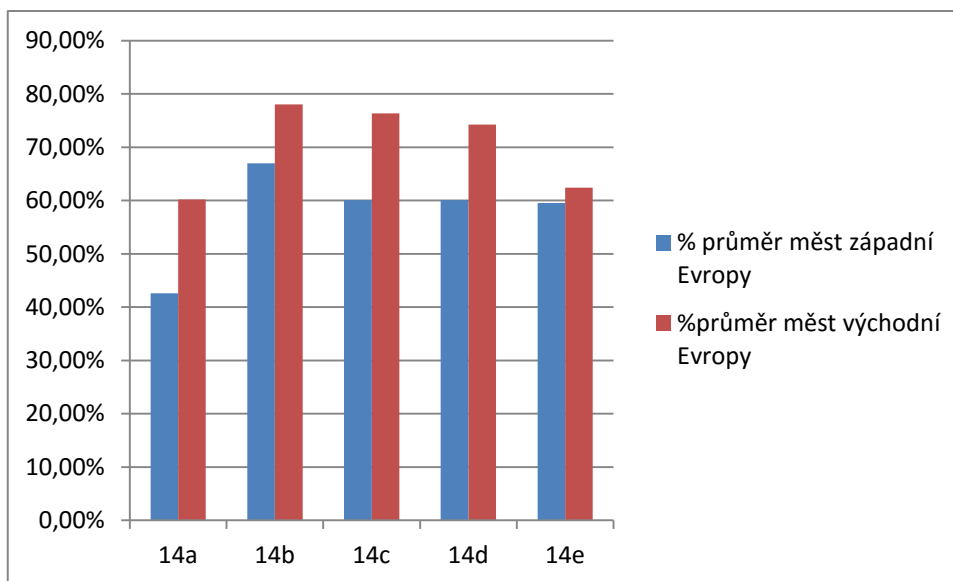
Tabulka č.12 – aritmetické průměry četnosti výskytu odpovědí v městských oblastech z tab.č.10

V otázce 13b, která se zabývala souhlasem či nesouhlasem s výrokem, zda jako jednotlivec přispívám k ochraně životního prostředí i za cenu vyšších výdajů a stráveného času, jsou rozdíly o něco nižší. Vyhodnocení aritmetického průměru výskytu kladných odpovědí na otázku 13b, kdy za kladnou odpověď jsou považovány odpovědi „rozhodně souhlasím“ a „souhlasím“ přesto ukazuje na vyšší ochotu obyvatel obětovat se v městských oblastech západní Evropy s rozdílem 9,91 % (viz. tabulka č.13).

Číslo otázky	13b
% průměr měst západní Evropy	53,24%
% průměr měst východní Evropy	43,33%

Tabulka č.13 – aritmetické průměry četnosti výskytu odpovědí v městských oblastech z tab.č.10

Druhá část mé výzkumné otázky (č.2) se zabývala tím, zda jsou obyvatelé z východní Evropy více znepokojeni stavem životního prostředí. Z výsledků mé analýzy na datech ISSP 2010 Environment III vyplývá, že lidé pocházející z měst východní Evropy mají tendenci se více bát environmentálních hrozeb než ti z měst západní Evropy. Východoevropská města byla velmi dlouhou dobu pod nadvládou komunistického režimu, který svůj ekonomický růst zakládal na těžkém průmyslu vytvářejícím kontinuální znehodnocování životního prostředí. Právě kvůli velkému znečištění krajiny ve východních zemích Evropy, se obyvatelé měst mnohem více setkávají se znečištěním životního prostředí. Přímý kontakt se znečištěným ovzduším způsobeným různými faktory jim přináší daleko vyšší obavy o stav životního prostředí než u obyvatel západních měst. Graf (č.3) ukazuje procentuální rozdíly mezi zkoumanými částmi Evropy.



Graf č. 3, Procentuální rozdíl mezi městy západní a východní Evropy v otázkách zabývajících se povědomím o environmentálních hrozbách, Zdroj: výsledek sekundární analýzy z dat ISSP 2010 Environment III, vlastní zpracování.

Sekundární analýzou dat ISSP 2010 Environment III, se mi podařilo ověřit/potvrdit, že závěry vyplývající z práce Marquart – Pyatt (2012) korespondují s výsledky mé analýzy při porovnávání městských oblastí i při využití novější sady dat z roku 2010.

Obyvatelé městských oblastí střední a východní Evropy mají vyšší povědomí o ohrožení životního prostředí než západoevropané (viz. graf č.3). Naopak procentuálně nižší podíl

obyvatel městských oblastí střední a východní Evropy je ochoten obětovat své vlastní statky než podíl obyvatel ze západní Evropy (viz. graf č. 2).

V České republice s daty mezinárodního šetření ISSP – Environment 1993 a 2000 pracoval například Petr Soukup nebo také Ladislav Rabušic na podobné úrovni analýzy, avšak data podrobili hlubší analýze.

## ZÁVĚR

Bakalářská práce je zaměřena na zkoumání rozdílných environmentálních postojů obyvatel evropských měst, jejich vlivu na rozdílný přístup k otázkám udržitelného rozvoje v závislosti na poloze měst a jejich politickém vývoji ve druhé polovině 20. století. Součástí práce je provedená sekundární analýza dat mezinárodního šetření ISSP 2010 – Environment III, provedená v programu SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*).

V teoretické části jsem se zabývala problematikou obecných postojů a jejich utvářením ve společnosti. Na základě zvoleného cíle práce jsem největší pozornost věnovala oblasti environmentálních postojů. V práci jsem popsala, jaké sociální faktory mohou předurčit proenvironmentální postoj jednotlivce. Vedle hlavních prediktorů jako je věk a vzdělání, existují i další jako například místo bydliště a s tím spojená zkušenost s dopady znečištěného životního prostředí. V další kapitole jsem se zaměřila na důvody, proč jsem si vybrala městské oblasti evropského kontinentu a odůvodnila jsem důležitost analýzy jejich srovnání ve vztahu k jejich umístění a rozdílnému historickému vývoji. Následující kapitola je zaměřena na propojení konceptu trvale udržitelného rozvoje a environmentálních postojů obyvatel měst. Popsala jsem, jak je důležitý přístup jedince k životnímu prostředí, především důležitost jeho každodenního rozhodování v chování ovlivňující stav přírody (kvalitu environmentálních hodnot). Vzhledem k tomu, že jsem chtěla porovnat rozdílné postoje k životnímu prostředí mezi dvěma částmi Evropy – západní a východní, jsem se věnovala teoretickým konceptům zajímavými se o komparaci rozdílných environmentálních postojů.

V práci jsem popsala teorii postmaterialismu na jejímž základě je proveden výzkum rozložení postmaterialistických a materialistických hodnot v evropských hlavních městech a jejich městských oblastech, do kterých daná hlavní města patří. Dále je v teoretické části popsáno povědomí obyvatel měst o environmentálních hrozbách a jejich ochota obětovat se v zájmu ochrany životního prostředí a přijetí pravidel udržitelného rozvoje společnosti.

V teoretické části práce jsou popsány předpoklady a vstupy pro stanovení výzkumných otázek pro zpracování empirické části práce. V té jsem se zabývala provedením sekundární analýzy na dostupných datech ISSP 2010 – Environment III. Jedná se o dlouhodobý mezinárodní výzkumný projekt, který se zaměřuje na témata týkající se vnímání životního prostředí, jeho poškozování a ochrany.

Výsledky analýzy ukázaly, že existují významné rozdíly environmentálních postojů obyvatel mezi evropskými městy. V západních městech či městských regionech Evropy je větší podíl postmaterialistů oproti obyvatelům měst východní Evropy, což koresponduje s Inglehartovou teorií postmaterialismu. Projevil se zde velký podíl materialistů u obyvatel měst východní Evropy ve srovnání s občany měst západní Evropy. Další oblast, o kterou jsem se zajímala v empirické části práce, je složena ze dvou dimenzí. Nejprve jsem se zabývala ochotou občanů měst obětovat se v zájmu ochrany životního prostředí. Zde se projevuje tendence vyšší ochoty obětovat svoje ekonomické statky u obyvatel měst západní Evropy. Poté jsem se zabývala postojem k nebezpečným hrozbám pro životní prostředí. V tomto směru se ukázalo, že východoevropští obyvatelé měst si více uvědomují dopady nadměrného poškozování životního prostředí nejspíše odůvodněné přímým kontaktem s devastací životního prostředí za komunistického režimu. Tyto výsledky poukazují na to, že města západní Evropy mají spíše pozitivnější vztah k životnímu prostředí ve smyslu větší oběti v zájmu záchrany životního prostředí. Občané z východoevropských měst oproti tomu ukazují, že jsou si více vědomi environmentálních hrozeb, což může do budoucna pomoci snazšímu budování jejich proenvironmentálních postojů v rámci trvale udržitelného rozvoje společnosti.



## Bibliografie

- Arcury, T., & Christianson, E. (1993). Rural-Urban Differences in Environmental Knowledge and Actions. *Journal of Environmental Education*, stránky 19-25.
- Bell, P. (2001). *Environmental Psychology. 5 th ed.* Mahwah NJ: Erlbaum, 2006.
- Berenguer, J., Corraliza, J. A., & Martín, R. (2005). Rural - Urban Differences in Environmental Concern, Attitudes, and Actions. *European Journal of Psychological Assesment*, 21(2), stránky 128-138. DOI: 10.1027/1015-5759.21.2.128
- Bertaud, A. (2004). *Prostorová struktura středo - a východoevropských měst: Jsou více evropská než socialistická?* Načteno z alainbertaud.com: [http://alainbertaud.com/wp-content/uploads/2013/06/AB\\_CZECH\\_version\\_More\\_European\\_than\\_socialist\\_Bertaud.pdf](http://alainbertaud.com/wp-content/uploads/2013/06/AB_CZECH_version_More_European_than_socialist_Bertaud.pdf)
- Bogner, F. X., & Wiseman, M. (17 1997). ENVIRONMENTAL PERCEPTION OF RURAL AND URBAN PUPILS. *Journal of Environmental Psychology*, 17(2), stránky 111-122. DOI: 10.1006/jevp.1997.0046.
- Brundtlandová, G. H. (1991). *Naše společná budoucnost. Světová komise pro životní prostředí a rozvoj.* Praha: Academia.
- Capital Region of Denmark* [online]. [cit. 2016-07-24]. Načteno z ec.europa.eu: <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/base-profile/capital-region-denmark-0>
- Carson, R. (1962). *Silent spring* (10th print.). Boston: Houghton Mifflin.
- Catton, W. (1983). *Need for a New Paradigm.*, 26(1), stránky 3-15. Načteno z jstor.org: [http://www.jstor.org/stable/pdf/1389156.pdf?\\_=1460795528277](http://www.jstor.org/stable/pdf/1389156.pdf?_=1460795528277). *Sociological Prespective.*
- Catton, W., & Dunlap, R. (1978). Environmental Sociology: A New Paradigm. *The American Sociologist*, 13(1), 41-49. Načteno z jstor.org: <http://www.jstor.org/stable/27702311>
- Catton, W., & Dunlap, R. (1980). A New Ecological Paradigm for Post-Exuberant Sociology. *American Behavioral Scientist*, 24(1), stránky 15-47. DOI: 10.1177/000276428002400103.
- Clayton, S. D. (2012). *The Oxford handbook of environmental and conservation psychology.* New York: Oxford University Press.
- Clayton, S., & Myers, G. (2009). *Conservation Psychology : Understanding and.* Oxford: Wiley- Blackwell.
- Člověk + příroda = udržitelnost?: texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti.* (2009). Praha: Zelený kruh. Načteno z zelenykruh.cz: [http://www.zelenykruh.cz/wp-content/uploads/2015/01/300409\\_clovek-priroda\\_fin.pdf](http://www.zelenykruh.cz/wp-content/uploads/2015/01/300409_clovek-priroda_fin.pdf).

- Dunlap, R. E., & Michelson, W. (2002). *Handbook of environmental sociology*. Westport: Greenwood Press.
- Fishbein, M., Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An Introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Fransson, N., & Garling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement. *Journal of Environmental Psychology*, 19(4), stránky 369-382. DOI: 10.1006/jevp.1999.0141.
- Franzen, A. (2003). Environmental Attitudes in International Comparison: An Analysis of the ISSP Surveys 1993 and 2000. *Social Science Quarterly*, 84(2), stránky 297-308. DOI: 10.1111/1540-6237.8402005.
- Franzen, A., & Meyer, R. (2010). Environmental Attitudes in Cross-National Perspective: A Multilevel Analysis of the ISSP 1993 and 2000. *European Sociological Review*, 26(2), stránky 219-234. DOI: 10.1093/esr/jcp018.
- FRENCH, Hilary F. *Green revolutions: environmental reconstruction in eastern Europe and the Soviet Union*. Washington: Worldwatch Institute, 1990. Worldwatch Paper, 99. ISBN 18-780-7100-9.
- Gendall, P. (2012). *Report to the ISSP General Assembly*. Načteno z infol.gesis.org: <https://www.google.cz/search?q=Report+to+the+ISSP+General+Assembly+on+monitoring+work+undertaken+for+the+ISSP+by+the+Methodology+Committee&aq=c>
- Giddens, A. (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Gifford, R. (1997). *Environmental Psychology: Principles and Practice*. Boston: Allyn & Bacon.
- Gifford, R., & Sussman, R. (2012). Environmental attitudes. In S. Clayton (Ed.). *Handbook of environmental and conservation psychology*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Hadler, M., & Haller, M. (2011). Global activism and nationally driven recycling: the influence of world society and national contexts on public and private environmental behavior. *International Sociology*, 26(3), stránky 315-345. DOI: 10.1177/0268580910392258.
- Hayesová, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál s.r.o.
- Helsinki-Uusimaa region* [online]. [cit. 2016-07-24]. Načteno z ec.europa.eu: [ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/base-profile/helsinki-uusimaa/helsinki-uusimaa-region](http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/base-profile/helsinki-uusimaa/helsinki-uusimaa-region)

- Howell, G., & Laska, S. (1992). The changing face of the environmental coalition: A research note. *Environment and Behavior*, 24(1), stránky 134-144. DOI: 10.1177/0013916592241006.
- Huddart - Kenndey, E., Beckley, T. M., McFarlane, B. L., & Nadeau, S. (2009). Rural-Urban Differences in Environmental Concern. *Rural Sociology*, 74(3), stránky 309-329. DOI: 10.1526/003601109789037268.
- Hunter, L. M., Hatch, A., & Johnson, A. (2004). Cross-National Gender Variation in Environmental Behaviors. *Social Science Quarterly*, 85(3), stránky 677–694. DOI: 10.1111/j.0038-4941.2004.00239.x.
- Chaisty, P., & Whitefield, S. (2015). Attitudes towards the environment: are post - Communist societies (still) different? *Environmental Politics*, 24(4), stránky 598-616 DOI: 10.1080/09644016.2015.1023575.
- Charakteristika osobního vztahu k přírodě: Úvod do teorie a pojmosloví: Úvod do teorie a pojmosloví[online]. Praha, 2010. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/104716/>. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Prof. PhDr. Lenka Šulová, CSc.
- Chen, X., Peterson, N. M., Hull, V., Lu, C., Lee, G. D., Hong, D., & Liu, J. (2011). Effects of attitudinal and sociodemographic factors on pro-environmental. *Environmental Conservation*, 38(1), stránky 45-52. DOI: 10.1017/S037689291000086X .
- Janoušek, J. (1986). *Metody sociální psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Jones, R. E., & Dunlap, E. R. (1992). The Social Bases of Environmental Concern: Have They Changed Over Time? *Rural Sociology*, 57(1), stránky 28-47. DOI: 10.1111/j.1549-0831.1992.tb00455.x.
- Kaiser, F., Wolfing, S., & Fuhrer, U. (1999). ENVIRONMENTAL ATTITUDE AND ECOLOGICAL BEHAVIOUR. *Journal of Enviromental Psychology*, 19(1), stránky 1-19. DOI: 10.1006/jevp.1998.0107.
- Keller, J. (1995). *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*. Praha: G plus G.
- Keller, J. (1997). *Sociologie a ekologie*. Praha: Slon.
- Kemmelmeier, M., Król, G., & Kim, H. Y. (2002). Values, Economics, and Pro - Environmental Attitudes in 22 societies. *Croos - Country Research*, 36(3), stránky 256-285. DOI: 10.1177/10697102036003004.
- Kohák, E. (2000). *Zelená svatozář; Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Slon.
- Kras E. (2011). The Deep Roots of Sustainability, *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development*, 6(1), stránky 11- 30. DOI: 10.1007/s12129-009-9151-5.

- Lee, A., & Norris, J. (2000). Attitudes toward Environmental Issues in East Europe. *Oxford Journal*, 12(4), stránky 372-397. DOI: 10.1093/ijpor/12.4.372.
- Leiserowitz, A. A., Kates, R. W., & Parris, T. M. (2005). Do Global Attitudes and Behaviors. *Environment*, 47(9), stránky 22-38. DOI: 10.3200/ENV.47.9.22-38.
- Marquart-Pyatt, S. T. (2012). Environmental Concerns in Cross-National Context: How Do Mass Publics in Central and Eastern Europe? *Sociologický časopis*, 48(3), stránky 441-466.
- Maříkova, H., & Petrusek, M. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- Nakonečný, M. (1997). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- Park, R. E., Burgess, E. W., & McKenzie, R. D. (1925). *The City*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 20(5), stránky 577-612.
- Rabušic, L. (1990). Tichá revoluce neboli od materialismu k postmaterialismu v západních společnostech. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, 26(6), 505-517. Načteno z jstor: <http://www.jstor.org/stable/41130654>
- Rabušic, L. (2000). Je česká společnost postmaterialistická? *Sociologický časopis*, 36(1), stránky 3-22.
- Rydzewski, P. (1. 8 2013). The Implementation of Sustainable Development. *PROBLEMY EKOROZWOJU – PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT*, 8(1), stránky 125-137.
- Rynda, Ivan. *Trvale udržitelný rozvoj* [online]. Načteno z cenia: [http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFHV0HSB/\\$FILE/tur.pdf](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFHV0HSB/$FILE/tur.pdf)
- Řezáč, J. (1998). *Sociální psychologie*. Brno: Paido.
- Sagiv, L., & Schwartz, S. H. (2007). Cultural values in organisations: insight for Europe. *European J. International Management*, 1(3), stránky 176-190. DOI: 10.1504/EJIM.2007.014692.
- Samdahl, D. M., Robertson, R. (1989). *Social determinants of environmental concern: Specification and test of the model*. *Environment and Behaviour*, 21, 57-81.
- Saphores, J.-D. M. *Household Willingness to Recycle Electronic Waste: An Application to California*, 2006. DOI: 10.1177/0013916505279045. ISBN 10.1177/0013916505279045. Dostupné také z: <http://eab.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0013916505279045>
- Schwartz, S. Mapping and Interpreting Cultural Differences around the World. *Comparing cultures: dimensions of culture in a comparative perspective*. Leiden: Brill, 2004, s.

43-73. International studies in sociology and social anthropology. ISBN 90-04-13115-9.

Schumacher, E. F. *Malé je milé aneb Ekonomie, která by počítala i s člověkem*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-723-9035-X.

Soukup, P. (2001). *ISSP - Životní prostředí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Soukup, P. *Čím větší, tím lepší (aneb mýty o reliabilitě)* [online]. In: . [cit. 2016-07-29]. Načteno z socioweb: [http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/131\\_socioweb%25207-06%2520cely.pdf](http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/131_socioweb%25207-06%2520cely.pdf)

Soukup, P., & Rabušíč, L. (2007). Několik poznámek k jedné obsesi českých sociálních věd, statistické významnosti. *Sociologický časopis*, 43(2), stránky 379-395. ISSN: 0038-0288.

Šubrt, J., & kol., a. (2014). *Soudobá sociologie VI Oblasti a specializace*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Uitto, Anna, Kalle Juutti, Jari Lavonen a Veijo Meisalo. *Who is responsible for sustainable development? Attitudes to environmental challenges: A survey of Finnish 9th grade comprehensive school students* [online]. Načteno z roseproject: <http://roseproject.no/network/countries/finland/fin-uitto-2003.pdf>

Van Liere, K. D., Dunlap, E. R., Kent, D. (1981). *Environmental concern: Does it make a difference how it's measured?* *Environment and Behavior*, 13(6), 651-676.

Willard, M., Wiedmeyer, C., Flint, W. R., Weedon, J., Woodward, R., Feldman, I., & Edwards, M. (2010). The sustainability professional: 2010 competency survey report. *Environmental Quality Management*, 20(1), stránky 49-83. DOI: 10.1002/tqem.20271.

## Příloha č. 1

090588-1

Červen 2010

ZAČÁTEK  
ROZHOVORU  
(HODINY, MINUTY)

--	--	--	--

ID TAZATELE

--	--	--	--	--

Dobrý den, jsem tazatelem společnosti Factum Invenio a provádím výzkum týkající se Vašich názorů a postojů k různým společenským tématům, především pak k otázkám životního prostředí.

Rád/a bych Vám v této souvislosti položil/a několik otázek. Všechny údaje, které mi poskytnete, budou naprosto důvěrné a v konečném zpracování anonymní. Rozhovor bude trvat přibližně hodinu.

1a. Které z těchto témat je dnes pro Českou republiku nejdůležitější?

PŘEDLOŽTE KARTU 1. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚĎ!

Zdravotnictví	1
Školství	2
Kriminalita	3
Životní prostředí	4
Imigrace	5
Ekonomika	6
Terorismus	7
Chudoba	8
Žádná z těchto možností	9
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	98

1b. Které je druhé nejdůležitější?

PŘEDLOŽTE KARTU 1. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚĎ!

Zdravotnictví	1
Školství	2
Kriminalita	3
Životní prostředí	4
Imigrace	5
Ekonomika	6
Terorismus	7
Chudoba	8
Žádná z těchto možností	9
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	98

2. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky?

PŘEDLOŽTE KARTU A. NA KAŽDÉM ŘÁDKU MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚĎ!

	Rozhodně souhlasím 1	Souhlasím 2	Ani souhlas ani nesouhlas 3	Nesouhlasím 4	Rozhodně nesouhlasím 5	Neumím vybrat NENABÍZEJTE 8
a. Soukromé podnikání je nejlepší způsob, jak řešit ekonomické problémy České republiky	1	2	3	4	5	8
b. Je odpovědností vlády snížit rozdíly v příjmech mezi lidmi s vysokými příjmy a lidmi s nízkými příjmy	1	2	3	4	5	8

3a. Z následujícího seznamu prosím vyberte věc, která je podle vašeho názoru nejvyšší prioritou České republiky, tou nejdůležitější věcí, kterou by měla udělat.

Nejvyšší prioritou České republiky by mělo být ...

PŘEDLOŽTE KARTU 3. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚĎ!

Udržovat v zemi pořádek	1
Dát lidem možnost více mluvit do rozhodnutí vlády	2
Čelit růstu cen	3
Chránit svobodu projevu a slova	4
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8

3b. A co je další nejvyšší prioritou České republiky, druhou nejdůležitější věcí, kterou by měla dělat?

Druhou nejvyšší prioritou České republiky by mělo být:

PŘEDLOŽTE KARTU 3. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Udržovat v zemi pořádek	1	
Dát lidem možnost více mluvit do rozhodnutí vlády	2	
Čelit růstu cen	3	
Chránit svobodu projevu a slova	4	
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8	

4a. Obecně vzato, řekl/a byste, že se většině lidí dá důvěřovat, nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný? Prosím vyberte jednu odpověď nejlépe vystihující váš názor. 1 znamená, že člověk nemůže být nikdy dost opatrný a 5 znamená, že většině lidí se dá důvěřovat.

PŘEDLOŽTE KARTU 4A. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Člověk nemůže být nikdy dost opatrný					Většině lidí se dá důvěřovat	Neumím vybrat <i>NENABÍZEJTE!</i>	
1	2	3	4	5	8		

4b. Domníváte se, že by se vás obecně většina lidí snažila využít, pokud by měli tu možnost, nebo by se snažili být poctiví? Prosím vyberte jednu odpověď nejlépe vystihující váš názor. 1 znamená, že většina lidí by se vás pokusila využít, a 5 znamená, že většina lidí by se snažila být poctivá.

PŘEDLOŽTE KARTU 4B. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Většina lidí by se mě pokusila využít				Většina lidí by se snažila být poctivá	Neumím vybrat <i>NENABÍZEJTE!</i>	
1	2	3	4	5	8	

5. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky?

PŘEDLOŽTE KARTU A. NA KAŽDÉM ŘÁDKU MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Rozhodně souhlasím 1	Souhlasím 2	Ani souhlas ani nesouhlas 3	Nesouhlasím 4	Rozhodně nesouhlasím 5	Neumím vybrat NENABÍZEJTE 8	
a. Většinou můžeme důvěřovat lidem ve vládě, že udělají to, co je správné					1 2 3 4 5 8	
b. Většina politiků je v politice jen kvůli osobnímu prospěchu					1 2 3 4 5 8	

6. Do jaké míry se zabýváte otázkami životního prostředí? Prosím vyberte jednu odpověď nejlépe vystihující váš názor. 1 znamená, že se vůbec nezabýváte otázkami životního prostředí a 5 znamená, že se jimi zabýváte často.

PŘEDLOŽTE KARTU 6. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Vůbec se nezabývám					Často se zabývám	Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	
1	2	3	4	5	8		

Zde je seznam různých ekologických problémů.

7a) Který problém považujete za nejdůležitější pro Českou republiku jako celek?

PŘEDLOŽTE KARTU 7. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Znečištění ovzduší	1	
Chemikálie a pesticidy	2	
Nedostatek vody	3	
Znečištění vody	4	
Jaderný odpad	5	
Nakládání s komunálními odpady	6	
Změna klimatu	7	
Geneticky modifikované potraviny	8	
Vyčerpávání přírodních zdrojů	9	
Ani jedna z možností	10	
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	98	



7b) Který problém má největší dopad na vás a vaši rodinu?

PŘEDLOŽTE KARTU 7. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

Znečištění ovzduší	1
Chemikálie a pesticidy	2
Nedostatek vody	3
Znečištění vody	4
Jaderný odpad	5
Nakládání s komunálními odpady	6
Změna klimatu	7
Geneticky modifikované potraviny	8
Vyčerpávání přírodních zdrojů	9
Ani jedna z možností	10
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	98

8a. Kolik toho podle vašeho názoru víte o příčinách těchto ekologických problémů – máme na mysli všechny ekologické problémy zmíněné v předchozí otázce celkově, ne jednotlivě? Prosím vyberte jednu odpověď nejlépe vystihující váš názor. 1 znamená, že máte pocit, že nevíte vůbec nic a 5 znamená, že máte pocit, že toho víte hodně.

PŘEDLOŽTE KARTU 8. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

Nevím vůbec nic	Vím toho hodně				Neumím vybrat NENABÍZEJTE!
1	2	3	4	5	8

8b. Kolik toho podle vašeho názoru víte o řešeních těchto ekologických problémů – opět máme na mysli všechny ekologické problémy zmíněné v předchozí otázce celkově, ne jednotlivě? Prosím vyberte jednu odpověď nejlépe vystihující váš názor. 1 znamená, že máte pocit, že nevíte vůbec nic a 5 znamená, že máte pocit, že toho víte hodně.

PŘEDLOŽTE KARTU 8. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

Nevím vůbec nic	Vím toho hodně				Neumím vybrat NENABÍZEJTE!
1	2	3	4	5	8

9. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky?

PŘEDLOŽTE KARTU A . NA KAŽDÉM ŘÁDKU MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

Rozhodně souhlasím 1	Souhlasím 2	Ani souhlas ani nesouhlas 3	Nesouhlasím 4	Rozhodně nesouhlasím 5	Neumím vybrat NENABÍZEJTE 8
a. Příliš často věříme vědě a nedostatečně svým pocitům a víře					1 2 3 4 5 8
b. Celkově vzato moderní věda přináší více škody než užítku					1 2 3 4 5 8
c. Moderní věda vyřeší naše problémy se životním prostředím bez velkých změn v našem způsobu života					1 2 3 4 5 8

10. A do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky?

PŘEDLOŽTE KARTU A . NA KAŽDÉM ŘÁDKU MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

Rozhodně souhlasím 1	Souhlasím 2	Ani souhlas ani nesouhlas 3	Nesouhlasím 4	Rozhodně nesouhlasím 5	Neumím vybrat NENABÍZEJTE 8
a. Příliš se staráme o budoucnost životního prostředí a nedostatečně o současné ceny a pracovní příležitosti					1 2 3 4 5 8
b. Téměř vše, co v moderním světě děláme, škodí životnímu prostředí					1 2 3 4 5 8
c. Lidé si dělají příliš velké starosti, že lidský pokrok poškozuje životní prostředí					1 2 3 4 5 8

11. Vyberte vždy jednu odpověď na každý z následujících výroků a vyjádřete, do jaké míry s ním souhlasíte nebo nesouhlasíte.

PŘEDLOŽTE KARTU A . NA KAŽDÉM ŘÁDKU MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

Rozhodně souhlasím 1	Souhlasím 2	Ani souhlas ani nesouhlas 3	Nesouhlasím 4	Rozhodně nesouhlasím 5	Neumím vybrat NENABÍZEJTE 8
a. Aby mohla ČR chránit životní prostředí, potřebuje ekonomický růst					1 2 3 4 5 8
b. Ekonomický růst vždy škodí životnímu prostředí					1 2 3 4 5 8
c. Na planetě Zemi nemůžeme pokračovat v podpoře populačního růstu v jeho dnešní míře					1 2 3 4 5 8



12a. Jak dalece jste vy osobně ochoten/ochotna platit mnohem vyšší ceny v zájmu ochrany životního prostředí?  
PŘEDLOŽTE KARTU 12 A PONECHTE JI I PRO OTÁZKY 12B A 12C. MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Velmi ochoten/ochotna	1
Spiše ochoten/ochotna	2
Ani ochoten/ochotna ani neochoten/neochotna	3
Spiše neochoten/neochotna	4
Velmi neochoten/neochotna	5
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8

12b. Jak dalece jste vy osobně ochoten/ochotna platit mnohem vyšší daně v zájmu ochrany životního prostředí?  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Velmi ochoten/ochotna	1
Spiše ochoten/ochotna	2
Ani ochoten/ochotna ani neochoten/neochotna	3
Spiše neochoten/neochotna	4
Velmi neochoten/neochotna	5
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8

12c. A jak dalece jste vy osobně ochoten/ochotna přijmout snížení své životní úrovně v zájmu ochrany životního prostředí?  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Velmi ochoten/ochotna	1
Spiše ochoten/ochotna	2
Ani ochoten/ochotna ani neochoten/neochotna	3
Spiše neochoten/neochotna	4
Velmi neochoten/neochotna	5
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8

13. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky?  
PŘEDLOŽTE KARTU A . NA KAŽDÉM ŘÁDKU MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

Rozhodně souhlasím 1	Souhlasím 2	Ani souhlas ani nesouhlas 3	Nesouhlasím 4	Rozhodně nesouhlasím 5	Neumím vybrat NENABÍZEJTE 8
a.	Pro člověka jako jsem já je vlastně dost těžké dělat toho moc pro životní prostředí				1 2 3 4 5 8
b.	Dělám, co je dobré pro životní prostředí, i když to stojí více peněz nebo to zabírá více času				1 2 3 4 5 8
c.	V životě jsou důležitější věci, než se starat o životní prostředí				1 2 3 4 5 8
d.	Nemá cenu, abych něco dělal/a pro životní prostředí, pokud to nebudou dělat také ostatní lidé				1 2 3 4 5 8
e.	Mnohá tvrzení o ekologických hrozbách jsou zveličena				1 2 3 4 5 8
f.	Je pro mě těžké rozeznat, zda je můj způsob života prospěšný nebo škodlivý pro životní prostředí				1 2 3 4 5 8
g.	Ekologické problémy mají přímý dopad na můj běžný život				1 2 3 4 5 8

14a. Obecně, domníváte se, že znečištění ovzduší způsobené automobily je pro životní prostředí ...  
PŘEDLOŽTE KARTU 14 A PONECHTE JI PRO OTÁZKY 14A-14G . MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

... mimořádně nebezpečné	1
velmi nebezpečné	2
trochu nebezpečné	3
nepříliš nebezpečné	4
nebo vůbec není nebezpečné?	5
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8

14b. Obecně, domníváte se, že znečištění ovzduší způsobené průmyslem je pro životní prostředí ...  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚď!

... mimořádně nebezpečné	1
velmi nebezpečné	2
trochu nebezpečné	3
nepříliš nebezpečné	4
nebo vůbec není nebezpečné?	5
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8

14c. A domníváte se, že pesticidy a chemikálie využívané v zemědělství jsou pro životní prostředí ....  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

... mimořádně nebezpečné	1	
velmi nebezpečné	2	
trochu nebezpečné	3	
nepříliš nebezpečné	4	
nebo vůbec nejsou nebezpečné?	5	
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8	

14d. A domníváte se, že znečištění řek, jezer a potoků v České republice je pro životní prostředí ...  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

... mimořádně nebezpečné	1	
velmi nebezpečné	2	
trochu nebezpečné	3	
nepříliš nebezpečné	4	
nebo vůbec není nebezpečné?	5	
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8	

14e. Obecně, domníváte se, že zvýšení světových teplot způsobené změnou klimatu je pro životní prostředí ...  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

... mimořádně nebezpečné	1	
velmi nebezpečné	2	
trochu nebezpečné	3	
nepříliš nebezpečné	4	
nebo vůbec není nebezpečné?	5	
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8	

14f. A domníváte se, že genetické upravování určitých druhů plodin je pro životní prostředí ...  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

... mimořádně nebezpečné	1	
velmi nebezpečné	2	
trochu nebezpečné	3	
nepříliš nebezpečné	4	
nebo vůbec není nebezpečné?	5	
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8	

14g. A domníváte se, že jaderné elektrárny jsou pro životní prostředí ...  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

... mimořádně nebezpečné	1	
velmi nebezpečné	2	
trochu nebezpečné	3	
nepříliš nebezpečné	4	
nebo vůbec nejsou nebezpečné?	5	
Neumím vybrat NENABÍZEJTE!	8	

15a. Kdybyste si měla vybrat, který z následujících výroků by nejlépe vystihoval váš názor?  
MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

Vláda by měla nechat <u>obyčejné lidi</u> , aby se sami rozhodli, jak chránit životní prostředí, i kdyby to znamenalo, že neudělají vždy ty správné věci	1	
Vláda by měla vydat zákony, které by přinutily <u>obyčejné lidi</u> chránit životní prostředí, i kdyby to znamenalo, že se omezí jejich právo na vlastní rozhodování	2	
Neumím vybrat, žádný NENABÍZEJTE!	8	

15b. A který z těchto výroků se nejvíce blíží vašim názorům

MOŽNÁ POUZE JEDNA ODPOVĚD!

Vláda by měla nechat <u>podniky</u> , aby se samy rozhodly, jak chránit životní prostředí, i kdyby to znamenalo, že neudělají vždy ty správné věci	1	
Vláda by měla vydat zákony, které by přinutily <u>podniky</u> chránit životní prostředí, i kdyby to znamenalo, že se omezí jejich právo na vlastní rozhodování	2	
Neumím vybrat, žádný NENABÍZEJTE!	8	